

HRVATSKOGLAGOLJSKA MUKA SVETOGA ANDRIJE APOSTOLA

Vesna BADURINA-STIPČEVIĆ, Zagreb

Uz apokrifna djela apostola Andrije, *Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoždera* i *Djela Petra i Andrije*, u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti potvrđena je i apokrifna Andrijijska pasija. *Muka svetoga Andrije apostola* čita se u oficiju na svečev blagdan, 30. studenoga, u sanktoralu devetnaest hrvatskoglagoljskih brevijara iz razdoblja od 14. do polovice 16. stoljeća. Glagoljska muka je prijevod ranosrednjovjekovnoga latinskoga spisa *Epistula presbyterorum et diaconorum Achaiae* (BHL 428) nastaloga u 6. stoljeću. Iako glagoljski brevijarski tekstovi ne prate u cjelini latinsku muku, a pojedina su poglavlja znatno skraćena, glagoljska pasija sadrži osnovne dijelove fabule koja opisuje Andrijijsko mučenje. Brevijarske pasije međusobno se razlikuju u duljini potvrđenoga teksta, kao i u tekstološkim osobinama. Utvrđena je bliska tekstološka paralela s latinskim rukopisom pasije *Parisiacus 11750* iz 11. stoljeća (prema Bonnetovu izdanju). Hrvatskoglagoljska *Muka svetoga Andrije apostola* iz vatikanskoga brevijara *Illirico 6* iz 1379.(?) godine objavljuje se u latiničnoj transliteraciji i s varijantama tekstova iz svih drugih brevijara.

Gljučne riječi: Muka Andrije apostola, *Passio sancti Andreae apostoli*, *Epistula presbyterorum et diaconorum Achaiae* (BHL 428), hrvatskoglagoljski apokrif

Nakon studije Ivanke Petrović »*Djela apostola Ivana (Acta Iohannis)* u hrvatskoj glagoljskoj književnosti srednjega vijeka«¹ apostolske pasije u hrvatskoj glagoljskoj književnosti više nisu »netaknuto poglavlje hrvatske srednjovjekovne književnost«². I. Petrović obradila je sve hrvatskoglagoljske apokrifne tekstove o apostolu Ivanu i utvrdila da su iz istočne, grčko-bizantsko-slavenske tradicije u hrvatsku literaturu dospjela *Pseudo-Prohorova Djela Ivanova* sačuvana u glagoljskom fragmentu iz 13. st., dok se u *Pasijama apostola Ivana* u glagoljskim brevijarima saželo »cjelokupno

¹ PETROVIĆ 2004.

² PETROVIĆ 2004: 199.

zapadno, latinsko književno naslijeđe ove apostolske literature, sa svim sadržajima i verzijama rimskih i galskih apokrifnih i hagiografskih tekstova, od 5./6. stoljeća duboko u srednji vijek«. ³ Međutim, u uvodu studije autorica je opširno obradila i druga apokrifna djela apostolska i glavne aspekte njihova proučavanja te naglasila da uvod sadrži »zajedničke dijelove i uvodne smjernice za produbljenije proučavanje i svih ostalih hrvatskih apokrifnih *Djela apostolskih*, kao i pasija svih apostola«. ⁴ Potaknuta tim istraživačkim »smjernicama« u ovom ću radu obraditi još jednu hrvatskoglagoljsku apokrifnu apostolsku muku, i to *Pasiju apostola Andrije*.

Dok je u kanonskim biblijskim tekstovima sačuvano malo podataka o apostolima, o tim Isusovim učenicima postoje brojna apokrifna i hagiografska djela: »Oko vjerodostojnih, povijesnih jezgri o životu i djelima apostola u predaji su se tijekom vremena satakale legende s manje ili više pouzdanim, ali i posve izmišljenim događajima. Tim su slijedom u 2. i 3. stoljeću nastajala prva, izvorna apokrifna *Djela apostolska*, tekstovi o najvećim Isusovim apostolima, da bi, konačno, u ranomu srednjem vijeku, svaki apostol posjedovao apokrifnu ili hagiografsku priču o svom misioniranju nekom dijelu Azije ili Europe na području Rimskoga imperija.« ⁵ Ti su apokrifi bili strukturirani na sličan način: »Svaki tekst započinjao je, nakon rastanka s Kristom, odlaskom apostola u neku misiju izvan njegove domovine, u daleke krajeve, među različite narode. U novim je krajevima apostol, vodeći stalne rasprave i čineći čudesa među lokalnim stanovnicima, pridobijao pristaše i obraćao vjernike, najčešće žene, ali i stjecao muške protivnike. Zbog toga je svaki ovaj Kristov sljedbenik, čiji su putovi i djela, u moru romanesknh literarnih motiva, prije svega obilježeni snažnim asketizmom, na kraju, osim apostola Ivana, umro mučeničkom smrću.« ⁶

Apostol Andrija, brat Šimuna Petra, ribar iz Betsaide u Galileji, bio je jedan od prvih Kristovih učenika. *Novi zavjet* spominje apostola Andriju samo na nekoliko mjesta: kada ga je Isus prvoga pozvao, kada je Andrija doveo Isusu brata Šimuna, zatim kod umnažanja kruhova i kada su stranci u Jeruzalemu htjeli vidjeti Isusa. Mnogo drugih podataka iz apostolova živo-

³ PETROVIĆ 2004: 223.

⁴ PETROVIĆ 2004: 200.

⁵ PETROVIĆ 2004: 201.

⁶ PETROVIĆ 2004: 202.

ta, kao i opis njegove mučeničke smrti sačuvani su u različitim apokrifnim spisima. Prema predaji, kad su se Isusovi učenici razilazili i odlazili u određene dijelove svijeta, gdje će propovijedati evanđelje, Andriji su dodijeljeni sjeverni krajevi, sve do Ukrajine. Crkveni povjesničar Euzebije Cezarejski spominje Andrijino propovijedanje među Skitima. Apostol Andrija obratio je mnoge ljude na kršćansku vjeru pa se rimski upravitelj Patrasa u Grčkoj pobojao narodne pobune, te ga je dao uhititi. Podvrgao ga je strašnom mučenju na križu, na koji ga je dao privezati da bi mu produžio muke. Vjeruje se da je križ na koji je bio privezan imao oblik slova X, te je taj tzv. *Andrijin križ* postao njegov hagiografski atribut. Andrijine relikvije iz Patrasa bile su prenesene u Carigrad, a zatim u Amalfi u Italiju. Svečeva je glava godine 1462. prenijeta u Rim, a papa Pavao VI. vratio ju je 1964. godine grčkim pravoslavnim vjernicima. Blagdan sv. Andrije slavi se 30. studenoga u istočnoj i zapadnoj Crkvi, još od vremena Grgura Nazijanskoga.⁷

Djela Andrijina prvi put spominje Euzebije Cezarejski iz 4. stoljeća, i to kao heretički spis.⁸ Suvremeni istraživači ne slažu se u tome kada je nastao apokrif: J. Flamion i F. Dvornik smatraju da potječe iz druge polovice 3. stoljeća, G. Quispel misli da je nastao prije 200. godine, P. M. Peterson smješta apokrif u Hadrijanovo doba (117.-138.), a J. M. Prieur u vrijeme između 150.-200. godine.⁹ Kao domovina *Andrijinih djela* navodi se Grčka (Ahaja), Mala Azija¹⁰ i Egipat (Aleksandrija),¹¹ a ističe se njihov gnostički, neoplatonistički, ili pak »enkratički« svjetonazor. U odnosu na druga apostolska djela, prvobitna *Djela Andrijina* sačuvana su u manjem opsegu. Znatno broj tekstova potječe iz kasnijega razdoblja, a neki tekstovi pokazuju utjecaj bizantske teologije. Prvobitna *Djela Andrijina* mogu se rekonstruirati na temelju odlomaka originalnih djela, koptskoga fragmenta papirusa iz 4. stoljeća (*Papyrus Cop. Utrecht I*), fragmenta grčkoga kodeksa iz 10. do 11. stoljeća (*Cod. Vatic. Graec. 808*) te više drugih grčkih i latinskih apokrifnih spisa (*Martyrium Andrae prius*, *Martyrium Andrae alterum*, *Narratio*, *Vita Andrae Epiphani Monachi*, *Laudatio*, *Passio sanc-*

⁷ GORDINI 1961; AURENHAMMER 1959.

⁸ HENNECKE; SCHNEEMELCHER 1964: 271.

⁹ PETROVIĆ 2004: 275; PRIEUR 1989: 413; DUS 2003: 239.

¹⁰ HENNECKE; SCHNEEMELCHER 1964: 276.

¹¹ PRIEUR 1989: 414-416.

ti *Andreae Apostoli*).¹² Jedan od ranih pokušaja rekonstrukcije Andrijinih djela bila je i perifriza Grgura Tourskog iz 6. stoljeća pod naslovom *Liber de miraculis beati Andreae apostoli*. Bogatoj tradiciji Andrijinih djela pripadaju i *Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoždera* i *Djela Petra i Andrije*. Vrijedni tekstualni svjedoci prvobitnih *Djela Andrijinih* su i brojni staroslavenski prijevodi.¹³

Hrvatska srednjovjekovna glagoljska književnost sačuvala je više apokrifnih tekstova o apostolu Andriji. U dvama glagoljskim zbornicima, *Berčićevu zborniku* 5 iz 15. stoljeća i djelomično u *Tkonskom zborniku* iz 16. stoljeća nalazi se spis o doživljajima Andrije i Mateja među legendarnim ljudožderima.¹⁴ U glagoljskom *Žgombičevu zborniku* iz 16. stoljeća pod naslovom *Čtenie svetago Andrêê apustola* čita se apostolski roman *Djela apostola Petra i Andrije*, koji je danas jedini poznati potpun slavenski tekst toga djela.¹⁵

Na *Muku sv. Andrije apostola* u hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti prvi je upozorio Stj. Ivšić. Napomenuo je da je prijevod ove latinske legende iz hrvatskoglagoljskih brevijara dospio i u neke ćirilske, srpske, pa i maloruske rukopise.¹⁶ Samo na temelju ove Ivšićeve zamjedbe, *Muka sv. Andrije* u kasnijoj je stručnoj literaturi citirana kao rijedak i zanimljiv primjer teksta koji je hrvatskim posredništvom mogao dospjeti na ćirilski Istok (kao i *Nikodemovo evanđelje*).¹⁷ *Muka sv. Andrije apostola* opisana je i kao »karakterističan reprezentant liturgijske pasije« i to po motivici, kompozici-

¹² HENNECKE; SCHNEEMELCHER 1964: 270-271; GEERARD 1992: 136; SANTOS OTERO 1992: 123; VINOGRADOV 2005: 26.

¹³ SANTOS OTERO 1978: 67-83; SANTOS OTERO 1992: 127-128.

¹⁴ Tekstološki i kritički obradila te objavila GRABAR 1967: 186-200. Tekst iz *Tkonskoga zbornika* objavili i STROHAL 1917: 43-47 i SAMBUNJAK 2001: 151-157. Apokrif iz *Berčićeve zbirke* 5 objavljen i u ŠTEFANIĆ i sur. 1969: 133-137.

¹⁵ Tekst je identificirala i objavila GRABAR 1967: 200-206. Tekst je izdan i u ŠTEFANIĆ i sur. 1969: 138-141.

¹⁶ IVŠIĆ 1930: 136. Kolega dr. Johannes Reinhart (Institut für Slawistik der Universität Wien) upozorio me da ova Ivšićeva napomena nije vjerojatna: ukrajinski tekst preveden je s poljskoga, kao što je utvrdio I. Franko (*Apokrify i legendy z ukrajins'kych rukopysiv. Pamjatky Ukrajins'korus'koji movy i ljiteratury*, t. III, L'viv, 1902: 145-149), a srpski su tekstovi prevedeni s grčkoga i nemaju identično porijeklo s hrvatskim prijevodom. Usp. i bilj. 20.

¹⁷ JEŽIĆ 1993 (1944!): 33; KOMBOL 1961: 32; ŠTEFANIĆ 1969: 22; HERCIGONJA 1975: 265; FALIŠEVAC 1980: 36.

ji i pripovjedačkom postupku.¹⁸ Usklađenost retorički koncipirane formalne strukturiranosti i sadržaja u završnoj apostolovoj adoraciji križa rijetko se, prema E. HERCIGONJI (1975: 266), nalazi u drugim nabožnopripovjednim spisima hrvatskoga srednjovjekovnoga književnoga korpusa.

Tekst apostolske pasije sv. Andrije čitao se u hrvatskoglagoljskim brevijarima u oficiju na svečev blagdan, 30. studenoga. Takav oficij s Andrijinom mukom sačuvan je u sanktoralu devetnaest brevijara iz razdoblja od 14. do polovice 16. stoljeća, kronološkim redom: *Oxfordskom brevijaru-misalu (Oxf)*, vatikanskom brevijaru *Illirico 6 (Vat₆)*, *1. ljubljanskom (Lab₁)*, *Pašmanskom (Pm)*, *Humskom (Hum)*, *Metropolitanskom (MR₁₆₁)*, *Moskovskom (Mosc)*, *1. novljanskom brevijaru (N₁)*, *Mavrovu (Mavr)*, vatikanskom brevijaru *Vat. Slav. 19 (Vat₁₉)*, *Bribirskom (Brib)*, vatikanskom brevijaru *Illirico 10 (Vat₁₀)*, *Dabarskom brevijaru (Dab)*, *2. novljanskom brevijaru (N₂)*, *Brevijaru Arhiva S. Petra u Rimu (SP)*, *2. ljubljanskom brevijaru (Lab₂)*, *Prvotisku brevijara (PtBr)*, *Baromićevu (Bar)* i *Brozićevu brevijaru (Broz)*. Tekstovi pasije nisu sačuvani u glagoljskim fragmentima iz Arhiva HAZU koji sadrže dijelove Andrijina oficija. *Fragm. glag. 29/c* pergamenski je ostrižak brevijara vjerojatno iz prve polovice 15. stoljeća, dok je *Fragm. glag. 38/a* pergamenski dvolist brevijara iz 15. stoljeća.¹⁹

Glagoljska brevijarska muka prijevod je latinske pasije poznate pod naslovom *Epistula presbyterorum et diaconorum Achaiae (Bibliotheca Hagiographica Latina 428)*.²⁰ Ova pasija pripada među najpopularnije zapadne apokrifne spise o apostolu Andriji. Apokrif je napisan u obliku poslanice koju prezbiteri i đakoni ahajskih crkava šalju kršćanima na moralnu pouku, a na samom početku ističu da su događaje koje opisuju vidjeli vlastitim očima. Pasija nalikuje tekstovima pasija ranokršćanskih martira u kojima je uočljiv kratak uvod, ispitivanje mučenika je razmjerno dugo, pripovijedanje o pogubljenju isprepletano je s osnovnim diskursom te se

¹⁸ HERCIGONJA 1975: 265.

¹⁹ ŠTEFANIĆ 1969: 127-130.

²⁰ Tekst je prvi objavio Mombritius 1476. godine, a kritičko izdanje pripremio je Bonnet 1898. godine (1959²) i to na temelju dvanaest rukopisa od 8. do 12. stoljeća i jednoga tiskanog izdanja iz 1531. godine. Osim u hrvatskoglagoljskim tekstovima *Epistula* je djelomično (samo 2. glava) potvrđena i u ukrajinskom tekstu iz 17. stoljeća, prijepisu starije matice. Tekst je objavio I. Franko 1902. Usp. SANTOS OTERO 1992: 127.

kratko spominju događaji koji su slijedili nakon svečeve smrti.²¹ *Epistula* je napisana na latinskom jeziku u 6. stoljeću. Vrlo je vrijedna za tekstovnu tradiciju *Djela Andrijinih*, i na njezinoj su osnovi nastale i dvije grčke pasije.²² Prvobitnim grčkim *Djelima* blizak je drugi dio pasije, glave 10.-15., a prema Prieuru i prvi dio teksta, glave 2.-6., koje sadrže Andrijin i Egeatov dijalog, predstavljaju dio originalnih *Djela*.²³

Iako apokrifna, *Epistula* je postala liturgijskim tekstom, i njezine se lekcije čitaju u *Rimskom brevijaru* na 30. studenoga, dan smrti sv. Andrije apostola.²⁴ Vjerojatno zbog toga, u ovoj su »expurgated version of the apostle's martyrdom«²⁵ neki dijelovi originalne tradicije *Andrijinih djela* izostavljeni ili promijenjeni. Uloga Egeatove žene Maksimile, koja se zaljubljuje u Andriju, gotovo je potpuno izostavljena i Maksimila se spominje samo kao odličnica koja Andrijino tijelo maže pomastima i polaže u grob. Ali se, u apostolovoj spremnoj odlučnosti da slijedi na križu put svoga učitelja Isusa, kao i u velikoj potpori Andrijinih sljedbenika, prepoznaju originalni dijelovi apokrifnoga spisa.

Od ukupno 15 glava latinske pasije, prema Bonnetovu izdanju, u hrvatskologoljskim brevijarima potvrđen je ovaj opseg teksta: cjelovito su prevedene 1., 2. i 3. glava, izostavljene su 4. i 5. glava, preveden je početak 6. glave, početak i kraj 7. glave, početak 8. i dio 9. glave, djelomično je potvrđena i 10. glava, od 11. glave samo početak, kratka 12. glava je izostavljena, od 13. glave prevedena je prva rečenica, a 14. i 15. glava su skoro cjelovite. Hrvatskologoljski tekst sadrži: uvodni dio u kojemu prezbiteri i đakoni ahajskih crkava svjedoče da su svojim očima vidjeli muku sv. Andrije koju će opisati i poslati svim kršćanima na pouku. Slijedi opis verbalnoga sukoba patraškoga prokonzula Egeata i apostola Andrije jer Egeat sili kršćane da štuju poganske bogove, a Andrija pretpostavlja jedinoga Boga rimskim bogovima. Egeat prigovara da su ipak Židovi pribili Isusa na križ, a Andrija odgovara da je Bog svojevolumeno podnio muku radi čovjeka i da je

²¹ BONNET 1894: 459.

²² BONNET 1894. Većina istraživača smatra da je prvobitna *Epistula* napisana na latinskom jeziku, dok VINOGRADOV (2005: 27-28) misli da je pitanje originalnog jezika još sporno.

²³ PRIEUR 1989: 13, 53; SANTOS OTERO 1992: 126.

²⁴ PRIEUR 1989: 129.

²⁵ WHATLEY 2004: 2.

znao da će ga pribiti na križ. Egeat prijeti Andriji da će ga razapeti, ako ne odustane od vjere u Isusa Krista, a Andrija je uporan u svojoj vjeri, te Egeat ljut naredi da se Andrija zatvori u tamnicu. Dolazi mnoštvo naroda koje želi osloboditi Andriju i zatvoriti Egeata, ali ih Andrija umiruje govoreći o nadi u vječni život. Drugo jutro Egeat izvodi Andriju pred sud, osuđuje ga na smrt na križu, naređuje krvnicima da ga prikuju. Slijedi Andrijina molitva križu (*Salve crux*). Mnoštvo od dvadeset tisuća ljudi moli da oslobode Andriju, koji je već dva dana prikovan na križu. Egeat preplašen umiruje svjetinu, ali krvnici ne uspijevaju skinuti Andriju s križa te Andrija predaje svoj duh Gospodinu i izdahne. Egeat pobjegne u strahu i na putu umre, njegov brat Stratoklit skinje apostolovo tijelo, a Maksimila, pobožna žena, časno pokopa Andrijino tijelo. Hrvatskologoljska pasija sadrži osnovne dijelove fabule koja opisuje Andrijino mučenje, dok su poduži dijelovi Andrijina i Egeatova dijaloga izostavljeni.

Brevijarske lekcije razlikuju se u duljini potvrđenoga teksta *Muke*. Najdulja čitanja nalaze se u brevijarima *Vat₆ Lab₁ Hum Mosc N₁ Brib Dab N₂*. Lekcije koje završavaju prije nego što Andriju zatvore u tamnicu nalaze se u trima brevijarima, *Lab₂ Bar Broz*, a još kraće lekcije koje dotječu do razgovora Egeata i Andrije o Isusovu raspeću nalaze se u brevijarima *Oxf MR₁₆₁ Mavr Vat₁₉ Vat₁₀ PtBr*. U *Pm* čita se 1., 2. i početak 6. glave, a najkraći tekst koji obasiže samo 1. i polovicu 2. glave nalazi se u *SP*.

Osim u duljini teksta, postoje i jasne tekstološke razlike u brevijarskim pasijama. Evidentne su podudarnosti teksta u brevijarima *Oxf PtBr Bar Broz*, u odnosu na druge brevijare. Tekst *Muke* u *Oxf PtBr Bar Broz* u ovim se primjerima bolje slaže i s latinskim paralelama u Bonnetovu izdanju:

gl. 2: v(ê)rujučee v' h(ŗst)a *Oxf PtBr Bar Broz credentes in Christum*
] krstêni *Vat₆ Brib N₂* h(ŗst)ĕĕni *Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ Mavr Vat₁₉ Vat₁₀ SP*
 h(ŗst)ĕĕne *Mosc krstêne N₁ Dab Lab₂*;

gl. 2: poznavi iže řesni b(og)ĕ e(stĕ) · i ot sihĕ iže nêsutĕ řesni b(oz)i
 d(u)šu tvoju vzvr(a)tiši *Oxf* pozn(a)vi iže resni b(og)ĕ est i ot sêhĕ iže nesutĕ
 řesni b(o)zi dušu tvoju vŗzvr(a)tiši *PtBr* poznavši iže pravi b(og)ĕ e(stĕ) · i
 ot sihĕ iže (ki *Broz*) nisutĕ řesni bozi d(u)šu tvoju vzvratiši *Bar Broz agni-*
tum ... eum qui verus deus est ab his qui veri dii non sunt animum revocares
] poznav že vkupĕ s vsêmi prilêznê ĉastili bi · êk(o) ta e(stĕ) řesni b(og)ĕ · o
 nepriêznenih že služ(a)ĕ d(u)šu svoju otvratil bi *Vat₆ Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁*

Mosc N₁ Mavr Vat₁₉ Brib Vat₁₀ Dab N₂ SP Lab₂;

gl. 2: da eg'da protiv'lenъ b(u)detъ *Oxf Bar* da kada protivlenъ budetъ *Broz dum offensus fuerit*] b(og)ъ ot protivečih se emu *Vat₆ Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ Mosc N₁ Mavr Vat₁₉ Brib Vat₁₀ Dab N₂ Lab₂*.

Na nekim se mjestima i tekstovi u brevijarima *Vat₆ Mosc Brib Vat₁₀ Dab* podudaraju sa skupinom *Oxf PtBr Bar Broz*:

gl. 2: k žrtvamъ idolskimъ *Oxf Vat₆ Mosc Brib Vat₁₀ Dab SP PtBr Bar Broz ad sacrificia idolorum*] požrêti idolom' *Pm Vat₁₉* požrêti nepriêz'ninomъ telesemъ *Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr N₂* požriti nepriêz'ninomъ telesemъ *Lab₂*;

gl. 2: da nêsutъ bozi na i oče ljuti dêmuni · nepriêteli *Oxf Vat₆ Mosc Brib Vat₁₀ Dab PtBr Bar Broz non solum deos non esse, sed esse daemonia pessima inimica*] nepriêznina siê têlesa b(og)i ne biti na i dêmuni biti nečisti i vrazi biti *Pm Mavr Vat₁₉* nepriêznina siê tel(e)sa bogi ne biti · nъ i dêmuni nečistivi i vragi *Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁* nepriêz'nina siê telesa bogi ne biti na i dêmuni biti nečis'tivi i v'ragi *N₂* nepriêz'nina siê telesa b(o)gi ne biti na i demuni biti i vrazi biti *Lab₂*.

U drugom dijelu pasije, gdje se više ne mogu pratiti tekstovi u *Oxf PtBr Bar Broz*, primjetne su razlike u tekstu između brevijara *Lab₁ Hum N₁ N₂* s jedne strane i *Vat₆ Mosc Brib Dab Lab₂* s druge strane. Zanimljivo je da se sada tekstovi u brevijarima *Lab₁ Hum N₁ N₂* podudaraju s latinskim paralelama u Bonnetovu izdanju:

gl. 6: v's(e)moguč(e)mu b(og)u edinomu i istin'nomu suču v' troici azъ po v'se d(ь)ni ž'ru *Lab₁ Hum N₁ N₂ omnipotenti deo, qui unus et verus est, ego omni die sacrifico*] Azъ po vse d'ni b(og)u ed(i)n(o)mu v troicê suču žru *Vat₆ Mosc Brib Dab Lab₂*;

gl. 7: s(ve)t(a)go že An'drêê is tamnice pustiti *Lab₁ Hum N₁ N₂ Andream apostolum fractis iannuis carceris liberare*] *om. Vat₆ Mosc Brib Dab Lab₂*;

gl. 14: Тъгда veliemъ gl(a)s(o)мъ vzapi s(ve)ti An'drêi reki *Lab₁* Тъгда veliemъ gl(a)s(o)мъ vzv(a)pi s(ve)ti An'drêi gl(agol)e *Hum I* tagda veliemъ gl(a)s(o)m' vzapi s(ve)ti An'drêi gl(agol)e *N₁ N₂ tunc voce magna sanctus Andreas dixit*] S(ve)ti že Andrêi vz(a)pi gl(a)s(o)мъ gl(agol)e *Vat₆ Mosc Brib Dab Lab₂*.

Prema klasifikaciji hrvatskologoljskih brevijara²⁶ na stariju, sjevernu ili

²⁶ TANDARIĆ 1993: 31-35.

krčkoistarsku, i mlađu, južnu ili zadarskokrbavsku skupinu, brevijari *Vat₆ Mosc Brib Dab Lab₂* pripadaju zadarskokrbavskoj skupini. Istoj skupini pripadaju i *Oxf Pt Br Bar Broz*. Od brevijara *Lab₁ Hum N₁ N₂* sjevernoj skupini pripada *Hum*, južnoj *Lab₁* i *N₁*, dok se *N₂* može svrstati u »međumaticu« koja se dijelom podudara s krčkoistarskom, a dijelom sa zadarskokrbavskom skupinom.²⁷ U opisu filijacijskih odnosa treba istaknuti da se na više mjesta u tekstu pasije brevijari *Lab₁ Hum N₁ N₂* slažu i sa starijim brevijarima *Pm MR₁₆₁ Mavr*, ali i sa *Lab₂*:

gl. 1: rodi i *Oxf Vat₆ Mosc Brib Vat₁₉ Vat₁₀ Dab SP Pt Bar Broz*] rodi *Pm Hum add*. toli d(u)hъ s(ve)ti *Lab₁ MR₁₆₁ N₁ Mavr Lab₂* rodi ni *add*. toli duhъ s(ve)ti *N₂*;

gl. 1: I(su)h(гъst)a *Oxf Vat₆ Mosc Brib Vat₁₉ Vat₁₀ Dab SP Pt Bar Broz*] sp(a)sa h(гъst)a *Pm Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr Lab₂*;

gl. 1: v istinu *Oxf Vat₆ Mosc Brib Vat₁₀ Dab SP Pt Bar Broz*] v rêsnotu *Pm Lab₁ MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ N₂ Lab₂*;

gl. 1: vidêhomъ *Oxf Vat₆ Mosc Brib Vat₁₀ Dab SP Pt Bar Broz*] *prae*. prêdъ *Pm Hum Lab₁ MR₁₆₁ N₁ Mavr N₂ Lab₂*;

gl. 1: očima *Oxf Vat₆ Mosc Brib Vat₁₀ Dab SP Pt Bar Broz*] *om*. *Pm Lab₁ Hum N₁ Mavr Vat₁₉ Lab₂*;

gl. 2: Podobaet' *Oxf Vat₆ Mosc Brib Vat₁₀ Dab SP Pt Bar Broz*] Podobaše da *Pm Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr N₂ Lab₂*;

gl. 2: sudiê *Oxf Vat₆ Mosc Brib Vat₁₀ Dab SP Pt Bar Broz*] vladika *Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr N₂ Lab₂*;

gl. 2: sudiju *Oxf Vat₆ Mosc Brib Vat₁₀ Dab SP Pt Bar Broz*] vladiku *Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr N₂ Lab₂*;

gl. 2: tvoego *Oxf Vat₆ Mosc Brib Vat₁₀ Dab SP Pt Bar Broz*] svoego *Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr N₂ Lab₂*;

gl. 2: domi *Oxf Vat₆ Mosc Brib Vat₁₀ Dab SP Pt Bar Broz*] crkvi *Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ N₂* creki *Lab₂*;

gl. 2: b(o)g(o)въ *Oxf Vat₆ Mosc Brib Vat₁₀ Dab SP Pt Bar Broz*] b(o)гъ *Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ N₂ Lab₂*.

Tekstološke razlike među brevijarima sugeriraju da svi glagoljski tekstovi Andrijine muke vjerojatno nisu imali isti latinski predložak. Usporedba

²⁷ Usp. ČERMÁK 2001: 40-41; BADURINA-STIPČEVIĆ 2006.

pak s latinskom pasijom pokazuje i znatna odstupanja svih glagoljskih tekstova od tekstova u Bonnetovu izdanju, npr.: gl. 2: Ti li esi Andrêi iže razdrušaeši domi b(o)g(o)vъ n(a)š(i)hъ · i obračaeši č(lovê)ki k bujosti sei *gl(agol)e ed(i)n(a)go b(og)a suča · eg(o)že rimsci kn(e)zi ot prêdêlъ svoihъ izagnaše*] Tu es Andreas qui destruis templa deorum et suades hominibus ad superstitiosam sectam *quam nuper detectam Romani principes exterminari iusserunt?*; gl. 6: êk(o)že i tvoego h(гъst)a g(ospod)a i naučit(e)la Žid(o)ve na kr(i)ži propeše] *om. lat.*; gl. 9: Rabъ h(гъstov)ъ азъ есмъ i kr(i)žn(o)mu obrazu pače poklonenъ есмъ i ne ustrašaju se ot nego · Ače bo азъ kr(i)ža prop(e)tiê boêl' se bimъ kr(i)ža sl(a)vi ne pr(o)p(o)v(ê)dal bimъ] *Ego crucis Christi servus sum et crucis tropheum optare potius debeo quam timere*; gl. 10: O dobri kr(i)žu dlgoželêt(e)lni · i juže ugotovanъ esi d(u)ši hotečei bez'pečalnъ radue se idu k t(e)bê · T(a)ko i ti radue se primi me uč(eni)ka ego iže p'nê na t(e)bê učit(e)lъ moi h(гъst)ъ · em(u)že i vdai me] *o bona crux quae decorem et pulchritudinem de membris domini suscepisti, diu desiderata, sollicite amata, sine intermissione quaesita et aliquando iam concupiscenti animo praeparata*; gl. 11: S(ve)ti že An'drêi d'va d'ni živъ pnê na kr(i)ži za h(гъsto)vo ime · i ne prestaêše vsagda uče ljudi · o im(e)ni h(гъsto)vi utvrjae] *sanctus vero Andreas confortabat mentes credentium Christum, hortabatur tollerantiam temporalem docens nihil esse dignum passionis ad remunerationis compensationem aeternam*. Za interpolaciju u 15. glavi glagoljske pasije: Po sih že Maksimila et(e)ra b(o)žîê rabina vzamši t(ê)lo ap(usto)le · i va «u»nšemъ mêtê · s rizami i s' aromatami čas'tno položi e postoji tekstološka paralela u kritičkom aparatu koja potječe iz latinskoga rukopisa *Parisiacus 11750* iz 11. stoljeća: *tunc maximilla christo amabilis matrona colligens corpusculum apostoli ac conditum aromatibus optimo in loco sepelivit*.

Odstupanja od latinskoga u glagoljskim tekstovima mogu se objasniti time što su mnogi latinski kodeksi imali različite interpolacije, i to osobito na kraju teksta.²⁸ Umetak u 15. glavi vrlo je važan jer pokazuje da je upravo spomenutomu latinskomu rukopisu ili rukopisima nastalima na njegovu temelju, mogao biti blizak i latinski predložak glagoljskih pasija sv. Andrije.

²⁸ Usp. »Multi codices male interpolati sunt, praesertim in fine Passionis; in quo nonnumquam exscripti sunt loci modo longiores, modo breviores ex Passione«, *Bibliotheca Hagiographica Latina*. 1898: 71.

U hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti potvrđena je apokrifna *Muka svetoga Andrije apostola* u sanktoralu svih hrvatskoglagoljskih brevijara iz razdoblja od 14. do polovice 16. stoljeća koji sadrže oficije za mjesec studeni. Glagoljska muka je prijevod ranosrednjovjekovnoga latinskoga spisa *Epistula presbyterorum et diaconorum Achaiae* (6. stoljeće), koji se u *Rimskom brevijaru* čita na Andrijin blagdan od srednjega vijeka do danas. Glagoljski brevijarski tekstovi ne prate u cjelini latinsku muku, i pojedina su poglavlja znatno skraćena, no glagoljska pasija sadrži osnovne dijelove fabule koja opisuje Andrijino mučenje. Brevijarski tekstovi nisu tekstološki jedinstveni, postoje razlike između sjeverne i južne skupine brevijara, ali i razlike između brevijarskih tekstova koji pripadaju istoj, tj. južnoj, zadarskokrbavskoj skupini.

U prilogu donosim kritičko izdanje *Muke sv. Andrije apostola* iz vatikanskoga brevijara *Illirico 6* s varijantama iz svih drugih glagoljskih brevijara.

Hrvatskoglagoljski tekst Muke Andrije apostola¹Vatikanski brevijar *Illirico* 6, 14. st. (1379.? g.), ff. 72b-73d.

f. 72b **1** Muku² s(ve)t(a)go Andrêê³ ap(usto)la⁴ juže⁵ oč(i)ma n(a)š(i)ma⁶
 vidêhomъ⁷ vsi prozviteri i levjiti⁸ cr(ъ)k(ъ)въ⁹ Ahaitiskiъ¹⁰ · Pisahomъ
 vs(ê)мъ cr(ъ)kv(a)мъ¹¹ sučimъ¹² na¹³ vstocê¹⁴ i¹⁵ na zapadê¹⁶ i na¹⁷ po-
 lu¹⁸ d'ne¹⁹ i na²⁰ polu noči v'²¹ h(ръsto)vo²² ime²³ postavlенимъ²⁴ · Mirъ

¹ Sve tekstove pripremila sam prema fotografijama izvornika pohranjenim u Knjižnici Staroslavenskoga instituta u Zagrebu, prema postojećim fototipskim izdanjima glagoljskih kodeksa i prema elektroničkoj bazi glagoljskih izvora Staroslavenskoga instituta. U latiničnoj transliteraciji glagoljskih tekstova upotrijebljena su pravila koja provodi Staroslavenski institut u svojim izdanjima. Tako je za slovo ПF uzeto j, za znak Ѱ ju, za znak Ѡ ê, za Ё ê, za štapić kao znak poluglasa stoji ъ i za znak ' stoji apostrof. Kraćene su riječi razriješene u okruglim zagradama (), a ispuštena slova ili riječi u šiljastim zagradama < >. U transliteriranim tekstovima ostavljena je izvorna interpunkcija glagoljskih tekstova. Velika slova ostavljena su kao u glagoljskim tekstovima, a velikim slovom pisana su i vlastita imena, koja u glagoljskim tekstovima nisu posebno označena. Glagoljski je tekst podijeljen na glave (označene rimskim brojkama) latinske pasije prema Bonnetovu izdanju.

² Muku | Muka MR₁₆₁ Lab₂

³ Andrêê | Andriê Lab₂ Adrêê Vat₁₀

⁴ ap(usto)la | om. Lab₂

⁵ juže | ku Mavr Broz

⁶ n(a)š(i)ma | om. Pm

⁷ vidêhomъ | vidihomъ SP Lab₂ videhomъ Vat₁₀ PtBr

⁸ levjiti | lév'jiti Hum d'êkoni Vat₁₀

⁹ cr(ъ)k(ъ)въ | crkvaъ Lab₁ crêkavъ Mosc crikavъ Brib PtBr crikvamъ Dab v crikvaъ Lab₂

¹⁰ Ahaitiskiъ | An'tiohiiskiъ Oxf Ahaitaiskiъ Lab₂

¹¹ cr(ъ)kv(a)мъ | crik'vamъ Lab₂ PtBr

¹² sučimъ | sučemъ MR₁₆₁ Mavr

¹³ na | нь Lab₁ Brib SP SP | na vstocê i na zapadê i | om. Mosc

¹⁴ vstocê | vstoce PtBr

¹⁵ i | om. Lab₂

¹⁶ zapadê | zap(a)dъ MR₁₆₁ zapade Lab₂ PtBr

¹⁷ na | нь Brib | i na polu d'ne i na polu noči | om. SP

¹⁸ polu | poľ Broz

¹⁹ d'ne | dne Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ Mosc N₁ Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Lab₂ PtBr Bar Broz

²⁰ na | нь Brib

²¹ v' | om. Lab₂

²² h(ръsto)vo | om. Lab₂

²³ ime | om. Lab₂

²⁴ postavlенимъ | postavlenoemъ Oxf postavlenom' Pm Hum postavlenamъ MR₁₆₁ N₁ N₂ postavlenie SP

f. 72c v(a)мъ | vs(ê)мъ vêrujučimъ²⁵ || v²⁶ ed(i)нъ²⁷ b(o)гъ v' troicê²⁸ sučъ²⁹ · svršenъ rêsni³⁰ o(тb)сѣ³¹ nerojени³² · rêsni³³ s(i)нъ³⁴ ed(i)n(o)čedi³⁵ · rêsni³⁶ d(u)нъ s(ve)ti · Vistupajučъ³⁷ ot o(тb)ca i s(i)na³⁸ · êvlaet³⁹ se d(u)нъ s(ve)ti sučъ v⁴⁰ o(тb)cê⁴¹ i s(i)nê⁴² · i tožde⁴³ sučъ⁴⁴ ed(i)nočedi s(i)нъ⁴⁵ · eže⁴⁶ estъ⁴⁷ i onъ iže⁴⁸ rodi i⁴⁹ · Siju vêru⁵⁰ navikomъ⁵¹ ot s(ve)tago Andrêê⁵² ap(usto)la · g(ospod)a n(a)š(e)go I(su)h(гъst)a⁵³ ·

²⁵ vêrujučimъ | verujučimъ MR₁₆₁ Mosc N₁ Mavr Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ SP Lab₂ PtBr

²⁶ v | om. N₂ | v ed(i)нъ b(o)гъ | om. SP

²⁷ ed(i)нъ | edini Vat₁₉ N₂

²⁸ troicê | troici Oxf Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ Mosc N₁ Mavr Vat₁₉ Brib Vat₁₀ Dab N₂ SP Lab₂ PtBr Broz

²⁹ sučъ | om. N₂

³⁰ rêsni | resni Brib SP Lab₂

³¹ o(тb)сѣ | otac PtBr

³² nerojени | neroždeni Oxf nerožden' Pm Hum N₂ Lab₂ neroenъ MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ Vat₁₀ SP neroeni Mosc Brib Dab PtBr Bar Broz

³³ rêsni | resni SP PtBr

³⁴ rêsni s(i)нъ | prae. svr'shen Pm om. Lab₁ N₁ Vat₁₉ resni s(i)нъ Lab₂

³⁵ ed(i)n(o)čedi | edinočed' Pm om. Lab₁ N₁ Vat₁₉ Lab₂

³⁶ rêsni | prae. svšen' Pm Lab₁ N₁ Vat₁₉ resni Lab₂ SP

³⁷ Vistupajučъ | vistupae Oxf PtBr Bar Broz | Vistupajučъ ot o(тb)ca i s(i)na · êvlaet se d(u)нъ s(ve)ti sučъ v o(тb)cê i s(i)nê · i tožde sučъ ed(i)nočedi s(i)нъ | oče vъ o(тb)ci i s(i)ni Brib | Vistupajučъ ot o(тb)ca i s(i)na · êvlaet se d(u)нъ s(ve)ti | om. Vat₁₀

³⁸ i s(i)na | om. Lab₁ N₁

³⁹ êvlaet se d(u)нъ s(ve)ti sučъ v o(тb)cê i s(i)nê | om. Pm Lab₁ N₁ Vat₁₉ Lab₂ êvlae Dab N₂ Broz

⁴⁰ v | va Dab N₂

⁴¹ o(тb)cê | o(тb)ci Oxf Hum MR₁₆₁ Mosc Vat₁₀ Dab N₂ SP PtBr Bar Broz

⁴² s(i)nê | s(i)ni Oxf Mosc Dab N₂ SP PtBr Broz

⁴³ tožde | togožde Hum toje N₁ Broz tae Mavr tažde Vat₁₀ toždê Dab toe PtBr

⁴⁴ sučъ | biti Pm Lab₁ N₁ Vat₁₉ Lab₂ su (!) Hum

⁴⁵ s(i)нъ | om. Oxf PtBr Bar Broz

⁴⁶ eže | ki Mavr Vat₁₀

⁴⁷ estъ | om. PtBr

⁴⁸ iže | ki Vat₁₀ Broz

⁴⁹ rodi i | rodi Pm add. toli d(u)нъ s(ve)ti Lab₁ MR₁₆₁ N₁ Mavr Lab₂ rodi ni add. toli duhъ s(ve)ti N₂

⁵⁰ vêru | veru MR₁₆₁ Mosc N₁ Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ SP Lab₂ Bar Broz

⁵¹ navikomъ | nъvikomъ Brib SP

⁵² Andrêê | Andriê Dab Bar Broz Andreê PtBr

⁵³ I(su)h(гъst)a | sp(a)sa h(гъst)a Pm Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr Lab₂

eg(o)že⁵⁴ muku v istinu⁵⁵ vidêhomь⁵⁶ · očima⁵⁷ pred'stoeče⁵⁸ · juže⁵⁹
 ê(ko)že⁶⁰ možemь⁶¹ viprostiraemь⁶² · 2 V tože⁶³ vr(ê)me⁶⁴ v neže⁶⁵
 Egeadь⁶⁶ kn(e)zь⁶⁷ všadь⁶⁸ v Patrêiski⁶⁹ gradь · načetь⁷⁰ nuditi krstêni⁷¹
 k žrtvamь idolskimь⁷² · Em(u)že⁷³ protivu šadь b(la)ž(e)ni⁷⁴ Andrêi⁷⁵
 r(e)če⁷⁶: Podobaet'⁷⁷ ti⁷⁸ iže⁷⁹ sudiê⁸⁰ nad'⁸¹ č(lovê)ki biti utegalь⁸² esi

⁵⁴ eg(o)že | koga Mavr Broz

⁵⁵ istinu | rêsnotu Pm Lab₁ MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ N₂ Lab₂ *om.* Mosc *coram*

⁵⁶ vidêhomь | *prae.* prêdь Pm Hum Lab₁ MR₁₆₁ N₁ Mavr N₂ Lab₂

⁵⁷ očima | *om.* Pm Lab₁ Hum N₁ Mavr Vat₁₉ Lab₂ *add.* našima Vat₁₀

⁵⁸ pred'stoeče | prêd'stoeče Oxf prêd'stoečuju Pm prestoeču Hum Mavr N₂ prêstoeču Lab₁ MR₁₆₁ N₁ Vat₁₉ prêstoeče Vat₁₀ pred'stoeče Dab pred'stoeču Lab₂

⁵⁹ juže | *add.* v istinu Pm Hum Lab₁ MR₁₆₁ N₁ Vat₁₉ N₂ Lab₂ koga *add.* v rêsnotu Mavr ku Broz

⁶⁰ ê(ko)že | kako Broz

⁶¹ možemь | moremь Mavr možemo PtBr

⁶² viprostiraemь | vis'prostiraemь Lab₁

⁶³ tože | toe Mavr tožde Vat₁₀ N₂ toje Broz

⁶⁴ vr(ê)me | vrime Lab₂ PtBr Bar

⁶⁵ v neže | *om.* Oxf v ko Broz

⁶⁶ Egeadь | Egeat' Oxf Lab₁ Hum MR₁₆₁ Mosc N₁ Mavr Vat₁₉ Brib Vat₁₀ Dab N₂ SP Bar Broz Egatь Lab₂

⁶⁷ kn(e)zь | *om.* Oxf

⁶⁸ všadь | š(a)dь MR₁₆₁

⁶⁹ Patrêiski | Patriiski Oxf Lab₁ MR₁₆₁ Mosc Mavr Vat₁₉ Vat₁₀ Dab Patriiski N₁ Brib SP PtBr Bar Broz Patreiski Lab₂

⁷⁰ načetь | poče Oxf PtBr Bar Broz nače Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ Mosc N₁ Vat₁₉ Brib Dab N₂ Lab₂ nače Vat₁₀ ньče SP

⁷¹ krstêni | v(ê)rujuče v' h(rst)a Oxf PtBr Bar Broz h(rst)ьêni Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ Mavr Vat₁₉ Vat₁₀ SP h(rst)ьêne Mosc krstêne N₁ Dab Lab₂

⁷² k žrtvamь idolskimь | požrêti idolom' Pm Vat₁₉ požrêti nepriêz'ninomь telesemь Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr N₂ požriti nepriêz'ninomь telesemь Lab₂

⁷³ Em(u)že | komu Broz

⁷⁴ b(la)ž(e)ni | s(ve)ti MR₁₆₁ N₁ Mavr N₂ Lab₂

⁷⁵ Andrêi | *add.* ap(usto)ь Hum Andrii MR₁₆₁ *add.* i N₂ Andrei PtBr

⁷⁶ r(e)če | rêče PtBr

⁷⁷ Podobaet' | Podobaše da Pm Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr N₂ Lab₂

⁷⁸ ti | da ti Lab₁ N₂ tebê Vat₁₉

⁷⁹ iže | ki Vat₁₀ Broz

⁸⁰ sudiê | vladika Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr N₂ Lab₂

⁸¹ nad' | na Vat₁₉ нь Brib

⁸² biti utegalь | *om.* Mosc

sudiju⁸³ tvoego⁸⁴ iže⁸⁵ e(stь)⁸⁶ n(a) n(e)b(e)s(ê)hь poznati⁸⁷ · poznav že⁸⁸
 vкупь s⁸⁹ vsêmi⁹⁰ prilêžnê⁹¹ častili⁹² bi · êk(o) ta e(stь)⁹³ rêsni⁹⁴ b(og)ь
 o⁹⁵ nepriêznenih⁹⁶ že služ(a)ь d(u)šu svoju⁹⁷ otvratil⁹⁸ bi · Em(u)že
 otvečavь⁹⁹ Egead'¹⁰⁰ r(e)če¹⁰¹ Ti li¹⁰² esi Andrêi¹⁰³ iže¹⁰⁴ razdrušaeši¹⁰⁵
 domi¹⁰⁶ b(o)g(o)вь¹⁰⁷ n(a)š(i)hь i obračaeši¹⁰⁸ č(lovê)ki k bujosti¹⁰⁹

⁸³ sudiju | vladiku Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr N₂ Lab₂

⁸⁴ tvoego | svoego Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr N₂ Lab₂

⁸⁵ iže | ki Bar Broz

⁸⁶ iže e(stь) | sučago Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ Lab₂ suča N₂

⁸⁷ poznati | poznal' bi Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr N₂ Lab₂

⁸⁸ poznav že vкупь s vsêmi prilêžnê častili bi · êk(o) ta e(stь) rêsni b(og)ь · o nepriêznenih že služ(a)ь d(u)šu svoju otvratil bi | poznavi iže rêsni b(og)ь e(stь) · i ot sihь iže nesutь rêsni b(oz)i d(u)šu tvoju vzvr(a)tiši Oxf pozn(a)vi iže resni b(og)ь est i ot sêhь iže nesutь rêsni b(o)zi dušu tvoju vьzvr(a)tiši PtBr poznavši iže (ki Broz) pravi b(og)ь e(stь) · i ot sihь iže (ki Broz) nisutь rêsni bozi d(u)šu tvoju vzvratiši Bar Broz

⁸⁹ s | sa Mosc N₁ Vat₁₉ Lab₂ sь Brib Dab N₂

⁹⁰ vsêmi | vsimi Lab₂ PtBr *add.* vêrn(i)mi Vat₁₀

⁹¹ prilêžnê | prilêžn'ê Pm Lab₁ N₁ Mavr N₂ SP prilêž'ne Hum *om.* Vat₁₉ prilêžne Lab₂

⁹² častili | častil Vat₁₀ Dab N₂ SP Lab₂

⁹³ e(stь) | *om.* Vat₁₀

⁹⁴ rêsni | resni Lab₂

⁹⁵ o | ot Hum N₁ Mavr Vat₁₉ Brib Vat₁₀ Dab N₂ Lab₂

⁹⁶ nepriêznenih | nepriêzninih Hum Mavr Vat₁₀ Lab₂ nepriêznih MR₁₆₁ nepriêzan'nih N₁ idolskih Vat₁₉ nepriêž'nivih' N₂

⁹⁷ svoju | tvoju Lab₁ N₁ Vat₁₉ N₂

⁹⁸ otvratil | očistil Vat₁₀ otačil Dab

⁹⁹ otvečavь | *om.* Oxf Bar otveča Brib

¹⁰⁰ Egead' | Egeat' Oxf Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ Mosc N₁ Mavr Vat₁₉ Brib Vat₁₀ Dab N₂ Bar Broz Egatь Lab₂

¹⁰¹ r(e)če | rêče Vat₁₀ PtBr

¹⁰² li | *om.* Lab₂

¹⁰³ Andrêi | Andrei PtBr

¹⁰⁴ iže | *om.* Pm Lab₁ MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ N₂ Lab₂ ki Vat₁₀ Broz

¹⁰⁵ razdrušaeši | razdrušaei Pm Hum N₁ Vat₁₉ N₂ Lab₂ razdrušae Lab₁ MR₁₆₁ razdrêšaei Mavr

¹⁰⁶ domi | crkvi Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ N₂ creki Lab₂

¹⁰⁷ b(o)g(o)вь | b(o)гь Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ N₂ Lab₂

¹⁰⁸ obračaeši | obračae Oxf Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr Dab N₂ Lab₂ PtBr Bar Broz

¹⁰⁹ bujosti | buesti Pm MR₁₆₁ Mosc N₁ Mavr Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ SP bois'ti (!) Brib bujusti Lab₂ *add.* ti li esi Vat₁₀

sei¹¹⁰ gl(agol)e¹¹¹ ed(i)n(a)go¹¹² b(og)a suča¹¹³ eg(o)že¹¹⁴ rimsci¹¹⁵
 kn(e)zi ot prêdêl' s¹¹⁶ svoi^h izagnaše¹¹⁷ S(ve)ti¹¹⁸ že Andréi¹¹⁹ otvêča¹²⁰
 · Rimsci kn(e)zi poneže¹²¹ nerazumiši¹²² sie¹²³ êk(o)¹²⁴ sp(a)s(e)niê¹²⁵
 radi č(lovêč'j)skago prišad' s(i)n' b(o)ži v'zvêsti¹²⁷ sie idoli¹²⁸ ne
 f. 72d t(ь)kmo li¹²⁹ da¹³⁰ nêsut' b(og)u bo||zi na i oče ljuti¹³² dêmuni¹³³ nepriêti
 č(lovêč'j)sk(o)mu rodu suče¹³⁴ iže¹³⁵ pače¹³⁶ učet' č(lovê)ki¹³⁸ · pro-

¹¹⁰ sei | sêi MR₁₆₁ N₁ N₂ Bar Broz *om.* Dab siê Vat₁₀ SP sice Lab₂

¹¹¹ gl(agol)e | gov(o)re Broz

¹¹² ed(i)n(a)go | etera Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ N₂ Lab₂ edinogo Mosc Dab PtBr

¹¹³ suča | sučago PtBr

¹¹⁴ eg(o)že | koga Broz

¹¹⁵ rimsci | rimski Pm

¹¹⁶ prêdêl' | prêdel' Oxf pridêl' Pm Mosc predel' MR₁₆₁ Vat₁₉ Brib N₂ Lab₂ PtBr predêl'
 Mavr Dab SP Bar

¹¹⁷ izagnaše | iz'gnaše Hum Mavr Broz izignaše Mosc. *Završava tekst u SP.*

¹¹⁸ S(ve)ti | *om.* Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ N₂ Lab₂ PtBr

¹¹⁹ Andréi | Êndrii Lab₂ Andrei PtBr

¹²⁰ otvêča | r(e)če Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ Mavr Vat₁₉ Vat₁₀ N₂ Lab₂ PtBr otveča Mosc Broz

¹²¹ poneže | pokle Broz

¹²² nerazumiši | nerazumêše Pm Lab₁ Hum Mosc Mavr Vat₁₉ Vat₁₀ Dab N₂ Bar Broz nerazu-
 miše MR₁₆₁ Lab₂ nerazumeše Brib

¹²³ sie | *om.* Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ N₂ Lab₂ PtBr sego Vat₁₀

¹²⁴ êk(o) | k(a)ko Broz

¹²⁵ sp(a)s(e)niê | spasenie Lab₂

¹²⁶ prišad' | prišal' e(st') Vat₁₀

¹²⁷ v'zvêsti | v'zvisti MR₁₆₁ v'z'vesti Mosc Vat₁₀ Lab₂ vaz'ves'ti Brib

¹²⁸ sie idoli | *om.* Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ N₂ Lab₂

¹²⁹ ne t(ь)kmo li | ne t(a)kmo Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ Mavr Vat₁₉ Vat₁₀ N₂ Lab₂ ne takmo idoli
 Mosc ne takmo ili idoli Brib

¹³⁰ da nêsut' bozi na i oče ljuti dêmuni · nepriêti | nepriêznina siê têlesa b(og)i ne biti na
 i dêmuni biti nečisti i vrazi biti Pm Mavr Vat₁₉ nepriêznina siê tel(e)sa bogi ne biti · n'j
 i dêmuni nečistivi i vragi Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ nepriêz'nina siê telesa bogi ne biti na i
 dêmuni biti nečis'tivi i v'ragi N₂ nepriêz'nina siê telesa b(o)gi ne biti na i demuni biti i
 vrazi biti Lab₂

¹³¹ nêsut' | nesut' Oxf Mosc Brib Dab nisut' PtBr Bar Broz

¹³² ljuti | i ljudi Oxf

¹³³ dêmuni | demuni Dab PtBr

¹³⁴ suče | b(u)duče Oxf *om.* Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Vat₁₉ N₂ Lab₂

¹³⁵ iže | ki Vat₁₀ Broz

¹³⁶ pače | v(e)č(e) (!) Oxf p'če Pm

¹³⁷ učet' | *add.* otnudêže Oxf otnjudeže Bar Broz učit' Dab

¹³⁸ č(lovê)ki | *om.* Oxf Lab₁ Bar Broz

tiviti¹³⁹ se b(og)u¹⁴⁰ a b(og)ъ¹⁴¹ ot¹⁴² protivečih se emu otvraćaet se¹⁴³
 · nečistiê ihъ radi¹⁴⁴ ne poslušaetъ¹⁴⁵ ihъ¹⁴⁶ <Egda že otvratit'se ot nih'
 i ne vsposlušaet' ihъ>¹⁴⁷ budutъ č(lovê)ci¹⁴⁸ ti vragomъ¹⁴⁹ ulovleni¹⁵⁰ i
 dotolê prelaćaemi¹⁵¹ doidêže¹⁵² izidutъ¹⁵³ is¹⁵⁴ t(ê)l(e)sъ¹⁵⁵ nazi¹⁵⁶ zli¹⁵⁷
 ničtože¹⁵⁸ noseče¹⁵⁹ sa soboju t(ъ)kmo¹⁶⁰ grêhi¹⁶¹ · 3 Egeadъ¹⁶² r(e)-
 če siê pretužna¹⁶³ s(love)sa¹⁶⁴ i tača¹⁶⁵ sutъ · Ibo I(su)sъ¹⁶⁶ v(a)šъ¹⁶⁷

¹³⁹ protiviti | protivečee Vat₁₀

¹⁴⁰ b(og)u | b(og)ъ Oxf

¹⁴¹ a b(og)ъ | ače (!) Vat₆ | a b(og)ъ ot protivečih se emu | da eg'da protiv'lenъ b(u)detъ Oxf Bar da kada protivlenъ budetъ Broz

¹⁴² ot | om. Lab₂

¹⁴³ otvraćaet se | otvratit' se ot nihъ Oxf Bar Broz *add.* ot nihъ Brib

¹⁴⁴ nečistiê ihъ radi | om. Oxf Bar Broz

¹⁴⁵ ne poslušaetъ | ne posluš(a)ti vač'netъ Oxf Bar Broz

¹⁴⁶ ihъ | om. Oxf Bar

¹⁴⁷ <Egda že otvratit'se ot nih' i ne vsposlušaet' ihъ> | om. Vat₆ Egda že otvratit'se ot nih' i ne vsposlušaet' ihъ Pm Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ Brib PtBr Egda že otvratit se od nihъ i ne poslušaetъ ihъ Vat₁₀ Egda že otvratit'se ot nihъ ne v'sposlušajutъ ihъ Dab Lab₂ i kada otvraćenъ budetъ i ne vsposlušaetъ Broz *cum aversus fuerit et non exaudierit*

¹⁴⁸ č(lovê)ci | č(lovê)ki MR₁₆₁

¹⁴⁹ vragomъ | dêvломъ *add.* i plêneni Oxf Bar dêvvlomъ *add.* i plêneni Broz

¹⁵⁰ ulovleni | olovleni (!) Vat₆

¹⁵¹ prelaćaemi | prêlaćajuč(e) se Oxf Broz prêlaćaemi Pm Vat₁₀ Dab prelaćajuče Bar

¹⁵² doidêže | dokolê Oxf Bar Broz dondêže MR₁₆₁ Mavr Vat₁₉ Lab₂ doideže Mosc Vat₁₀ Dab doidežê PtBr

¹⁵³ izidutъ | iziti imъ Lab₁ MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ N₂ Lab₂ PtBr izidetъ Vat₁₀

¹⁵⁴ is | iz Oxf Mosc Bar Broz s MR₁₆₁ Mavr Vat₁₀

¹⁵⁵ t(ê)l(e)sъ | *add.* svoih' Pm Lab₁ Brib Dab tel(e)se Vat₁₀

¹⁵⁶ nazi | om. Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Vat₁₉ N₂ Lab₂ PtBr nъzi Brib *nudi*

¹⁵⁷ zli | zlê Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ zlaê Lab₂ PtBr

¹⁵⁸ ničtože | ničesože Lab₁ Hum MR₁₆₁ Mosc N₁ Mavr Vat₁₉ Lab₂ PtBr

¹⁵⁹ noseče | *add.* ino Hum Vat₁₀ nosečemъ *add.* ino MR₁₆₁ Mavr Dab nosečemъ Vat₁₉ N₂ nosečimъ Lab₂ PtBr

¹⁶⁰ t(ъ)kmo | *prae.* ino Oxf Mosc Brib Bar Broz

¹⁶¹ grêhi | grihi Lab₂. *Završava tekst u Pm.*

¹⁶² Egeadъ | Egeatъ Oxf Lab₁ Hum MR₁₆₁ Mosc N₁ Mavr Vat₁₉ Brib Dab N₂ PtBr Bar Broz Egat' že Vat₁₀ Lab₂

¹⁶³ pretužna | prêtužna Oxf Vat₁₀ prituž'na Lab₁ MR₁₆₁ N₁ Mavr Vat₁₉ PtBr Bar Broz

¹⁶⁴ s(love)sa | *add.* sutъ Vat₁₀ N₂

¹⁶⁵ tača | om. Vat₁₀

¹⁶⁶ I(su)sъ | I(su)sa N₁

¹⁶⁷ v(a)šъ | v(a)ša N₁ om. Broz

egda¹⁶⁸ siê prop(o)v(ê)daše¹⁶⁹ Ijudêi¹⁷⁰ mukoju¹⁷¹ kr(i)ža¹⁷² stužiše¹⁷³
 ego¹⁷⁴ do semrti¹⁷⁵ · Andréi¹⁷⁶ že otveča · O¹⁷⁷ ače¹⁷⁸ hočeši v(i)d(ê)-
 ti¹⁷⁹ tainu kr(i)ža koliko častnoju¹⁸⁰ ljubviju sazdat(e)l̥¹⁸¹ č(lovêč̥)-
 sk(a)go¹⁸² roda za izb(a)vl(e)nie¹⁸³ n(a)še¹⁸⁴ · sego kr(i)ža muku ne bez
 vole na¹⁸⁵ voleju priêť¹⁸⁶ · Egead̥¹⁸⁷ r(e)če Egda¹⁸⁸ predan̥¹⁸⁹ b(i)si¹⁹⁰
 ot uč(eni)ka svoego · ot Ijudêi¹⁹¹ êť i k starêišini¹⁹² priv(e)d(e)n̥¹⁹³
 · i prošeniem̥¹⁹⁴ Ijudêiskim̥ ot¹⁹⁵ voim̥ starêišinskih̥¹⁹⁶ raspety¹⁹⁷ ·

¹⁶⁸ egda | k' da Mavr kada Broz

¹⁶⁹ prop(o)v(ê)daše | prop(o)v(ê)dêše N₁

¹⁷⁰ Ijudêi | Ijudei Dab PtBr

¹⁷¹ mukoju | muku Lab₁ Vat₁₀

¹⁷² kr(i)ža | *prae.* s Oxf Lab₁

¹⁷³ stužiše | stužaše N₂

¹⁷⁴ ego | *om.* Mosc

¹⁷⁵ semrti | smrti PtBr

¹⁷⁶ Andréi | Andrii MR₁₆₁ blaženi Andrei PtBr

¹⁷⁷ O | *om.* MR₁₆₁ Mavr Vat₁₀ I Vat₁₉ Brib PtBr

¹⁷⁸ ače | ako Mavr Vat₁₀ Broz

¹⁷⁹ v(i)d(ê)ti | vêdêti N₂

¹⁸⁰ častnoju | č̥stnoju Oxf častnuju Broz

¹⁸¹ sazdat(e)l̥ | s̥zdat(e)l̥ Oxf Hum Vat₁₉ *prae.* k'riža Oxf

¹⁸² č(lovêč̥)sk(a)go | človičaskago PtBr

¹⁸³ izb(a)vl(e)nie | pop(ra)vlenie Oxf. Pisar Oxf najprije je napisao riječ *izbavlenie*, prekrizio i napisao *ponovlenie*.

¹⁸⁴ n(a)še | *add.* k'riž̥ t'rpê Oxf *add.* sa k'riž̥ trpê za popravljenje n(a)še Mosc Vat₁₀ Dab Bar Broz *add.* sa križ' N₁

¹⁸⁵ na | n̥ Dab

¹⁸⁶ priêť | trpê PtBr. *Završava tekst u Oxf i Vat₁₉.*

¹⁸⁷ Egead̥ | Egeat̥ Lab₁ Hum MR₁₆₁ Mosc N₁ Brib Vat₁₀ Dab N₂ PtBr Bar

¹⁸⁸ Egda | kada Broz

¹⁸⁹ predan̥ | prêdan̥ Vat₁₀

¹⁹⁰ b(i)si | bê Mosc bis'ť N₂ PtBr Bar Broz

¹⁹¹ Ijudêi | Ijudei PtBr

¹⁹² starêišini | s̥tarêišinam̥ Lab₁ Hum Vat₁₀ starišini *add.* êť MR₁₆₁ starišini Mosc Brib Bar starêišinê N₁ N₂ starêišini Mavr starišinê Dab starišine PtBr starešini Broz

¹⁹³ priv(e)d(e)n̥ | ropelan̥ Lab₁ poveden̥ Hum MR₁₆₁ N₁ Mavr PtBr Bar Broz

¹⁹⁴ prošeniem̥ | v'prošeniem̥ Dab

¹⁹⁵ ot voim̥ starêišinskih̥ | *om.* Vat₁₀

¹⁹⁶ starêišinskih̥ | starêišinskih' Hum Mosc N₁ N₂ PtBr starišin'skih̥ Brib starišin'skim̥ Dab starešinskih̥ Broz

¹⁹⁷ raspety | *add.* da Vat₁₀

kako ti gl(agole)ši¹⁹⁸ voleju svoeju muku kr(i)ža priêmšai¹⁹⁹ · Andrêi že otveča · Segó radi azь²⁰⁰ gl(agol)ju²⁰¹ voleju²⁰² priêmšai²⁰³ · êk(o) š²⁰⁴ nimь vкупь bêhь²⁰⁵ egda²⁰⁶ ot uč(e)n(i)ka svoego predanь²⁰⁷ b(i)si²⁰⁸ · I prie²⁰⁹ neže preda se r(e)če n(a)mь²¹⁰ · êk(o) predanь²¹¹ hotêše²¹² biti i raspety za sp(a)s(e)nie č(lovêčь)skoe²¹³ v²¹⁴ treti d(ь)n'²¹⁵ vskrsnuti²¹⁶ f. 73a se sučь prop(o)v(ê)dê²¹⁷ · Em(u)že²¹⁸ e||gda²¹⁹ br(at)ь moi²²⁰ gl(agola)-še²²¹ · Ne budi sie t(e)bê²²² g(ospod)i · I prognêva²²³ se i r(e)če P(e)tru · Idi vspety²²⁴ Sotono²²⁵ êk(o) ne mudrstvueši²²⁶ êže sutь b(o)žstvena · I da plnêe²²⁷ naučil bi n(a)sь²²⁸ êk(o) voleju muku priêti²²⁹ hotêše²³⁰

¹⁹⁸ gl(agole)ši | gov(o)reši Broz

¹⁹⁹ priêmšai | priemšai MR₁₆₁ PtBr. *Završava tekst u Mavr i PtBr.*

²⁰⁰ Azь | ê Broz

²⁰¹ gl(agol)ju | gov(o)ru Broz

²⁰² voleju | *prae.* êko Lab₁ *add.* muku Dab volju N₂ voleê Broz

²⁰³ priêmšai | priemšai MR₁₆₁

²⁰⁴ š | s N₂

²⁰⁵ bêhь | bihь Dab

²⁰⁶ egda | kada Broz

²⁰⁷ predanь | prêdanь Vat₁₀

²⁰⁸ b(i)si | bistь N₂ Bar Broz. *Završava tekst u Vat₁₀.*

²⁰⁹ Prie | prêje Lab₁ N₁ prêžde Hum prêe N₂

²¹⁰ n(a)mь | imь MR₁₆₁ Mosc

²¹¹ predanь | prêdan' N₁

²¹² hotêše | hoteše Brib hotiše Dab hotêêše N₂

²¹³ č(lovêčь)skoe | č(lovêčь)sk(a)go roda Mosc Brib č(lovêčь)sko Bar Broz

²¹⁴ v | i Mosc N₂ *prae.* i Dab

²¹⁵ d(ь)n' | danь Broz

²¹⁶ vskrsnuti | vskrsnuv Hum

²¹⁷ prop(o)v(ê)dê | isp(o)v(ê)dê Dab

²¹⁸ Em(u)že | Komu Broz

²¹⁹ egda | t'gda Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ N₂ kada Broz

²²⁰ moi | *add.* Pet(at)ь Lab₁ Hum MR₁₆₁ Mosc N₁ Brib Dab N₂ Bar Broz *Petrus*

²²¹ gl(agola)še | gov(o)r(a)še Broz

²²² t(e)bê | t(e)bi Brib

²²³ prognêva | prognêvav *add.* g(ospod)a Hum progn(ê)v MR₁₆₁ prognêvav' N₂ Bar Broz *indignatus*

²²⁴ vspety | vaspety Hum Mosc Brib N₂ Bar Broz

²²⁵ Sotono | Lab₁ N₁ Seteno Hum Mosc N₂ Bar Broz

²²⁶ mudrstvueši | mudarstvueši N₁

²²⁷ plnêe | pl'nee Brib plnie Bar Broz

²²⁸ n(a)sь | ni Hum MR₁₆₁ Mosc N₁ Brib Dab N₂ Bar Broz

²²⁹ priêti | trpiti Dab

²³⁰ hotêše | hotiše Dab

gl(agola)še²³¹ n(a)mь · Oblastь imatь položiti d(u)šu svoju²³² · i oblastь imatь paki priêti ju · i naposlêdь²³³ egda²³⁴ v(e)č(e)raše²³⁵ s n(a)mi²³⁶ i r(e)če · Ed(i)nь ot v(a)sь predast me · i k semu gl(a)su vsi²³⁷ oskrbismo²³⁸ · i oêe ne ustavšu mišleniju²³⁹ priloži reki²⁴⁰ · Em(u)že²⁴¹ azь²⁴² ulomivь²⁴³ hlêba damь²⁴⁴ r(u)koju moeju ta e(stь)²⁴⁵ · I gda²⁴⁶ dastь ed(i)n(o)mu n(a)sь²⁴⁷ ot uč(eni)k(o)v'²⁴⁸ i lêki²⁴⁹ mimošas'tna²⁵⁰ greducaê²⁵¹ · juže²⁵² vzvêçaše · i voleju svoeju uči²⁵³ sie predanie svoe eže²⁵⁴ hotêše²⁵⁵ biti · ni predat(e)la²⁵⁶ bêžaniemь²⁵⁷ ostavi · na²⁵⁸ v

²³¹ gl(agola)še | gov(o)raše Broz

²³² svoju | moju Lab₁ Hum MR₁₆₁ Mosc N₁ Brib Dab N₂ Bar Broz *meam*

²³³ naposlêdь | nairposlêdь Lab₁ MR₁₆₁ N₁ Dab N₂ Bar Broz

²³⁴ egda | kada Broz

²³⁵ v(e)č(e)raše | vêčiraše MR₁₆₁ vičeraše Mosc Brib Dab vêčeraše Hum N₁ vêčêra N₂

²³⁶ n(a)mi | nimь Mosc nimi Brib

²³⁷ vsi | *om.* Lab₁

²³⁸ oskrbismo | oskr'bês'mo Lab₁ Hum MR₁₆₁ N₁ Dab N₂

²³⁹ mišleniju | *add.* nъsemu Mosc

²⁴⁰ reki | rêki Dab reče Bar Broz

²⁴¹ Em(u)že | komu Broz

²⁴² azь | ja Broz

²⁴³ ulomivь | prêlomivь Dab

²⁴⁴ damь | podamь Dab Bar Broz

²⁴⁵ *Završava tekst u MR₁₆₁'*

²⁴⁶ Gda | egda Lab₁ Hum Mosc N₁ Brib Dab N₂ Bar kada Broz

²⁴⁷ n(a)sь | *prae.* ot Lab₁ N₁

²⁴⁸ uč(eni)k(o)v' | uč(e)n(i)kь Lab₁ Hum Mosc Brib Dab N₂ Bar Broz uč(e)n(i)ku N₁

²⁴⁹ lêki | kako Broz

²⁵⁰ mimošas'tna | mimošas'tnaê Brib Dab

²⁵¹ greducaê | greducaê Mosc greducai N₁

²⁵² juže | jure Broz

²⁵³ uči | uču (!) Vat₆ uči Lab₁ Hum Mosc N₁ Brib N₂ Bar Broz

²⁵⁴ eže | ko Broz

²⁵⁵ hotêše | hotiše Brib Dab

²⁵⁶ predat(e)la | priêt(e)la Hum N₂ prêdat(e)la N₁

²⁵⁷ bêžaniemь | bižaniemь Dab bêžanimь N₂

²⁵⁸ na | nь Lab₁

mêstê²⁵⁹ prebi²⁶⁰ onomъ²⁶¹ v neže²⁶² viêše²⁶³ ego hoteča²⁶⁴ priti²⁶⁵ · 6
 Egeadъ²⁶⁶ r(e)če: Siê s(love)sa gl(agole)ši²⁶⁷ vêrujućim²⁶⁸ ti²⁶⁹ · Mene
 že ače²⁷⁰ ne vsposlušaeši²⁷¹ požrêti²⁷² b(ogo)мъ m(i)l(o)stivimъ²⁷³ na²⁷⁴
 kr(i)že²⁷⁵ <povelju>²⁷⁶ prop(e)ti · êk(o)že i tvoego h(ръst)a g(ospod)a
 f. 73b i naučit(e)la²⁷⁷ Žid(o)ve²⁷⁸ na²⁷⁹ kr(i)ži²⁸⁰ propeše²⁸¹ · || B(la)ž(e)n²⁸²
 že Andrêi r(e)če²⁸³ · AZъ²⁸⁴ po vse d'ni b(og)u ed(i)n(o)mu v troicê²⁸⁵
 suću žru seže razumêi²⁸⁶ êk(o) b(ogo)мъ tvoimъ nikoliže ne²⁸⁷ po-
 žru²⁸⁸ · 7 Si eže²⁸⁹ slišavъ Egeadъ²⁹⁰ p(o)v(ê)lê i v tamnici zatvoriti ·

²⁵⁹ mēstê | mes'te Brib mēsti Bar Broz

²⁶⁰ prebi | prēbi N₁

²⁶¹ onomъ | om. Brib onemъ N₂

²⁶² neže | nemže Hum Mosc komъ Broz

²⁶³ viêše | vidêše Lab₁ Hum N₂ vidiše N₁

²⁶⁴ hoteča | hotêča Bar Broz

²⁶⁵ priti | add. prebi N₁ N₂

²⁶⁶ Egeadъ | Egeat že Pm Lab₁ Lab₂ Egeatъ Hum Brib Dab N₂ Bar Broz. *Počinja tekst u Pm.*

²⁶⁷ gl(agole)ši | gl(ago)li Pm Lab₁ Hum N₁ Lab₂ reči Broz

²⁶⁸ vêrujućim' | verujućim' Brib Dab N₂ Lab₂

²⁶⁹ ti | te Brib

²⁷⁰ ače | om. Mosc Brib ako Broz

²⁷¹ vsposlušaeši | poslušaeši Lab₁ N₁ Brib N₂ Lab₂

²⁷² požrêti | požreti Mosc Brib Lab₂ požriti Dab

²⁷³ m(i)l(o)stivimъ | vsemogućimъ Pm Lab₂ m(i)l(o)stiv' Brib om. N₂ *omnipotentibus*

²⁷⁴ na | n' Brib Dab

²⁷⁵ kr(i)že | *prae.* sem' Pm križite Lab₁ Hum Mosc N₁ Brib Dab N₂ Bar Broz semъ križite
 Lab₂ *in ipsa cruce*

²⁷⁶ <povelju> | om. Vat₆ povelju Lab₁ N₁ Brib N₂ Lab₂ Bar Broz pov(e)lju Hum Mosc Dab

²⁷⁷ naučit(e)la | učit(e)la Lab₁ Hum N₁ N₂ Lab₂ ньučitela Brib

²⁷⁸ Židove | om. Brib Ijudêi Bar

²⁷⁹ na | нь Brib

²⁸⁰ na kr(i)ži | om. Lab₁ N₁

²⁸¹ propeše | om. Lab₂ *Završava tekst u Pm Lab₂ Bar Broz.*

²⁸² B(la)ž(e)n | B(la)ž(e)ni Lab₁ Hum Mosc N₁ Dab N₂

²⁸³ r(e)če | *prae.* otvečavъ Lab₁ N₁

²⁸⁴ AZъ po vse d'ni b(og)u ed(i)n(o)mu v troicê suću žru | v's(e)mogućê(e)mu b(og)u edinomu
 i istin'nomu suću v' troici aзь po v'se d(ь)ni ž'ru Lab₁ Hum N₁ N₂

²⁸⁵ troicê | troici Mosc Brib Dab

²⁸⁶ razumêi | razumei Brib

²⁸⁷ ne | om. Hum N₂

²⁸⁸ požru | poklonju se N₂

²⁸⁹ Si eže | tože Lab₁ N₁ N₂

²⁹⁰ Egeadъ | Egeatъ *add.* proša se zêlo Lab₁ Egeatъ Mosc Brib Dab Egeatъ *add.* prognêva se
 zelo N₂ *iratus*

Tuže emu zatvorenu suču pride²⁹¹ k n(e)mu n(a)rodъ²⁹² mnogъ²⁹³ ot Ahitъ²⁹⁴ hoteče²⁹⁵ Egeada²⁹⁶ ubiti²⁹⁷ · Imže b(la)ž(e)ni²⁹⁸ ap(usto)lъ²⁹⁹ gl(agola)še³⁰⁰ · Ni³⁰¹ br(a)tê³⁰² ne iskušajte g(ospod)a³⁰³ n(a)š(e)go³⁰⁴ Is(u)h(rъst)a³⁰⁵ nepriêznivimъ³⁰⁶ simъ³⁰⁷ g'nêvomъ razdražati³⁰⁸ i³⁰⁹ · Na³¹⁰ pače gotovi bud(i)te · da skrbi³¹¹ priêmše³¹² vr(ê)m(e)nn(a)go³¹³ sego žitiê³¹⁴ v(ê)čn(a)go³¹⁵ života³¹⁶ naslêd(o)v(a)niê postignete · **8** Jutru že bivšu p(o)v(e)lê³¹⁷ Egeadъ³¹⁸ s(ve)tago Andrêê na sudiči³¹⁹ priveriti · i r(e)če emu **9** Poslušai me Andrêju · i ot³²⁰ krvi tvoee prolitiê

²⁹¹ pride | pridoše Lab₁ N₁ N₂ pridu Hum

²⁹² n(a)rodъ | narodi Lab₁ Hum N₁ N₂

²⁹³ mnogъ | мнози Lab₁ Hum N₁ N₂

²⁹⁴ Ahitъ | Ahaiti Lab₁ Hum N₁ N₂ Ahaitъ Mosc Dab

²⁹⁵ hoteče | hoteča Brib

²⁹⁶ Egeada | Egeata Lab₁ Hum Mosc N₁ Brib Dab N₂

²⁹⁷ ubiti | *add.* s(ve)t(a)go že An'drêê is tamnice pustiti Lab₁ Hum N₁ N₂ *Andream apostolum fractis iannuis carceris liberare*

²⁹⁸ b(la)ž(e)ni | s(ve)ti Lab₁ Hum N₁ N₂ h(rъsto)vъ Mosc Brib *om.* Dab

²⁹⁹ ap(usto)lъ | An'drêi Lab₁ Hum N₁ N₂

³⁰⁰ gl(agola)aše | r(e)če Lab₁ N₁ N₂

³⁰¹ Ni | né Lab₁ ne Brib

³⁰² br(a)tê | br(a)tiê Lab₁ N₂

³⁰³ g(ospod)a | *add.* b(og)a Lab₁

³⁰⁴ n(a)š(e)go | *om.* Mosc

³⁰⁵ Is(u)h(rъst)a | *om.* Mosc

³⁰⁶ nepriêznivimъ | nepriêzninskim' Hum N₂ nepriêzanskim' N₁ nepriz' nivimъ Brib

³⁰⁷ simъ | *om.* N₂

³⁰⁸ razdražati | razdražiti Lab₁ Hum N₁ Dab razdraži Brib

³⁰⁹ I | *om.* Lab₁ N₁ N₂

³¹⁰ na | нь Lab₁ da Hum

³¹¹ skrbi | sk'rb'mi Lab₁ N₁

³¹² priêmše | *om.* Lab₁ Hum N₁ N₂

³¹³ vr(ê)m(e)nn(a)go | vrêmen'nimi Lab₁ Hum N₁ v'rêmenimi N₂

³¹⁴ sego žitiê | *om.* Lab₁ Hum N₁ N₂

³¹⁵ v(ê)čn(a)go | vêčnaê Lab₁ Hum N₁ N₂

³¹⁶ života | *om.* Lab₁ Hum N₁ N₂ sego Dab

³¹⁷ p(o)v(e)lê | p(o)v(e)le Brib

³¹⁸ Egeadъ | Egeatъ Lab₁ Hum Mosc N₁ Brib Dab N₂

³¹⁹ sudiči | sudiče Hum N₁ Brib Dab *add.* k' sebê Lab₁ Hum N₁ sudiče *add.* k sebê N₂

³²⁰ ot | *om.* Hum

ne boi se³²¹ · ače li³²² ne vsposlušaeši³²³ me n(a) kr(i)ž³²⁴ te propnu · i
 stvoru te predati³²⁵ m(u)cê³²⁶ velicê³²⁷ · B(la)ž(e)n³²⁸ že Andréi r(e)če ·
 Rabъ h(rъstov)ъ azъ esmъ³²⁹ i kr(i)žn(o)mu obrazu rače poklonenъ³³⁰
 esmъ³³¹ i ne ustrašaju³³² se ot³³³ nego · Ače bo azъ kr(i)ža prop(e)tiê
 boêl' se bimъ kr(i)ža sl(a)vi ne pr(o)p(o)v(ê)dal³³⁴ bimъ · **10** Tъgda³³⁵
 Egeadъ³³⁶ prognêva³³⁷ se · i p(o)v(e)lê³³⁸ i na³³⁹ kr(i)ži privezati · posila-
 še³⁴⁰ ispitn(i)ki³⁴¹ osuditi³⁴² i · êk(o) da³⁴³ dalšu³⁴⁴ muku³⁴⁵ protegnuъ³⁴⁶
 f. 73c emu · Da ne čavli prigvož'd(e)nъ³⁴⁷ skončat'³⁴⁸ se · || Egda že vedêhu³⁴⁹

³²¹ ne boi se | izb(a)viši se Lab₁ Hum N₁ N₂

³²² li | bo Hum N₁ N₂ om. Dab

³²³ vsposlušaeši | poslušaeši Lab₁ N₁ N₂ v'sposlašaeši Dab

³²⁴ kr(i)ž | križi Lab₁ Mosc N₁ Brib

³²⁵ predate | om. N₁

³²⁶ m(u)cê | m(u)ce Brib

³²⁷ velicê | velice Brib Dab

³²⁸ B(la)ž(e)n | S(ve)ti Lab₁ Hum N₁ N₂ b(la)ž(e)ni Brib Dab

³²⁹ esmъ | esamъ N₂

³³⁰ poklonenъ | poklonanъ Lab₁ N₁ Dab N₂

³³¹ esmъ | esamъ N₂

³³² ne ustrašaju | neže ustrašiti Lab₁ Hum N₁ N₂

³³³ ot nego | sego Dab

³³⁴ pr(o)p(o)v(ê)dal | prop(o)v(ê)dêl' N₁ prepovedal' N₂

³³⁵ Tъgda | Tagda Mosc Dab N₂

³³⁶ Egeadъ | Egeat' Lab₁ Hum Mosc N₁ Brib Dab

³³⁷ prognêva | prognêvav Lab₁ progneva Mosc Brib prognêvav se zêlo Hum N₁ prognêvav' se zelo N₂

³³⁸ p(o)v(e)lê | p(o)v(e)le Brib

³³⁹ na | nъ om. Dab

³⁴⁰ posilaše | posilavъ Lab₁ poslav' Hum N₁ N₂ pos'laše Brib i poslaše Dab

³⁴¹ ispitn(i)ki | is'piteniki Dab

³⁴² osuditi i | add. na križъ Lab₁ N₁ N₂ osudi i na kr(i)žъ Hum

³⁴³ da | om. Dab

³⁴⁴ dalšu | d'lg'shu Hum Mosc

³⁴⁵ muku | om. Mosc

³⁴⁶ protegnuъ | proteg'netъ Lab₁ Hum N₁

³⁴⁷ prigvož'd(e)nъ | progvoždenъ N₁

³⁴⁸ skončat' | v'skorê kon'čat' se Lab₁ N₁ v'skorê skončal se bi Hum prae. v'skorê Mosc Brib Dab N₂

³⁴⁹ vedêhu | vidihu Hum vêdehu Mosc vedihu Dab

i³⁵⁰ k³⁵¹ kr(i)žu³⁵² izdaleka vzrêvъ³⁵³ v(i)dê³⁵⁴ kr(i)žъ stoečъ³⁵⁵ · i vza-
 ri³⁵⁶ gl(a)s(o)mъ veliemy³⁵⁷ gl(agol)e³⁵⁸ Zdravъ kr(i)žu³⁵⁹ pred'ragi
 iže t(ê)l(o)mъ h(rъsto)vimъ posv(e)č(e)nъ³⁶⁰ esi i ot udovъ³⁶¹ ego l(ê)-
 ki ot bisery³⁶² ukrašeny · Primi me ot č(lovê)kъ i vdai³⁶³ naučit(e)lju³⁶⁴
 moemu da toboju primet me · Iže me oboju izb(a)vi · O dobri kr(i)žu
 dlgoželêt(e)lni³⁶⁵ · i juže ugotovany esi³⁶⁶ d(u)ši hotečei bez'pečalny³⁶⁷
 radue se³⁶⁸ idu k t(e)bê³⁶⁹ · T(a)ko³⁷⁰ i ti radue se primi me uč(en)i³⁷¹ka
 ego iže p'nê na t(e)bê³⁷¹ učit(e)lъ³⁷² moi h(rъst)ъ · em(u)že i vdai³⁷³
 me · Si eže i pr(o)čee³⁷⁴ gl(agol)juču³⁷⁵ emu t'gda³⁷⁶ pltoêdci³⁷⁷ vz-
 dvigu³⁷⁸ i na³⁷⁹ kr(i)žъ³⁸⁰ i k t(o)mu³⁸¹ mučahu **11** i pridoše³⁸² že naro-

³⁵⁰ i | *om.* N₂

³⁵¹ k' | ka N₂

³⁵² kr(i)žu | križi N₂

³⁵³ vzrêvъ | smotre Lab₁ Hum N₁ N₂ v'zrevъ *add.* b(la)ž(e)ni Andrêi Brib

³⁵⁴ v(i)dê | uzrê Lab₁ Hum N₁ N₂ vide Dab

³⁵⁵ stoečъ | *om.* Lab₁ N₁ N₂

³⁵⁶ vzari | vzvapi N₁

³⁵⁷ veliemy | veliimъ Brib

³⁵⁸ gl(agol)e | reki N₁

³⁵⁹ kr(i)žu | križju N₁

³⁶⁰ posv(e)č(e)nъ | posvêčeny N₂ Dab

³⁶¹ udovъ | udъ Lab₁ Hum N₁ Dab N₂

³⁶² bisery | besery(!) Dab

³⁶³ vdai | vzdai Hum vzdai *add.* me N₂

³⁶⁴ naučit(e)lju | učitelju Lab₁ Hum N₁ nyučitelu Mosc

³⁶⁵ dlgoželêt(e)lni | želni N₁ zeleni Brib

³⁶⁶ esi | *om.* Hum N₂

³⁶⁷ bez'pečalny | bes'pečalany Hum Mosc Brib Dab bez'pečalany N₂

³⁶⁸ radue se | *om.* Brib

³⁶⁹ t(e)bê | tebe Dab

³⁷⁰ T(a)ko i ti radue se | *om.* Lab₁

³⁷¹ t(e)bê | tebe Dab

³⁷² učit(e)lъ | naučit(e)lъ Mosc

³⁷³ vdai | v'zdai Hum N₂

³⁷⁴ i pr(o)čee | *om.* Lab₁ Hum N₁ N₂

³⁷⁵ gl(agol)juču | gl(agol)juče Mosc Dab

³⁷⁶ t'gda | *om.* Lab₁ N₁ Dab

³⁷⁷ pltoêdci | pltoêt'ci Mosc N₁ N₂ pltoêdacъ Brib

³⁷⁸ vzdvigu | vzdvigše i vezaše Hum vzdvig(o)še Mosc privezaše Lab₁ vzdviše N₁ vzdvig'nu
 Dab vzdvigoše i privezaše N₂

³⁷⁹ na | ny Lab₁

³⁸⁰ kr(i)žъ | križi Hum N₂

³⁸¹ k t(o)mu | vinu Lab₁ Hum N₁ N₂

³⁸² pridoše | pritek(o)še Lab₁ Hum N₁ N₂ prišadše Mosc

di³⁸³ êk(o) s'to³⁸⁴ tisučъ³⁸⁵ m(u)ži³⁸⁶ i vap'êhu³⁸⁷ k n(e)č(i)stivomu³⁸⁸
 sudiju³⁸⁹ gl(agol)juče³⁹⁰ · Počto s(ve)t(o)mu³⁹¹ m(u)žu zap(o)v(ê)dae-
 ši³⁹² t(a)ku strastъ tvoriti³⁹³ · S(ve)ti že An'drêi d'va³⁹⁴ d'ni živъ pnê³⁹⁵
 na³⁹⁶ kr(i)ži za h(гъsto)vo ime · i ne³⁹⁷ prestaêše³⁹⁸ vsagda³⁹⁹ uče⁴⁰⁰
 ljudi⁴⁰¹ · o im(e)ni⁴⁰² h(гъsto)vi⁴⁰³ utvrĵae⁴⁰⁴ · **13** T(ь)gda⁴⁰⁵ Egead⁴⁰⁶
 uboê⁴⁰⁷ se⁴⁰⁸ ljudi · i p(o)v(e)lê⁴⁰⁹ sneti i s⁴¹⁰ kr(i)ža⁴¹¹ **14** prostirajuče
 že r(u)ki⁴¹² pltoêd'ci⁴¹³ · nikakože sneti⁴¹⁴ i ne⁴¹⁵ možahu · S(ve)ti⁴¹⁶ že

³⁸³ narodi | ньроди Brib

³⁸⁴ s'to | · ĩ· Lab₁ Hum Mosc N₁ · ĩ· Brib Dab dvadeseti N₂

³⁸⁵ tisučъ | tisuči Lab₁

³⁸⁶ m(u)ži | muž' N₁

³⁸⁷ vap'êhu | vьp'êhu Brib vapiêhu N₂

³⁸⁸ n(e)č(i)stivomu | nepr(a)v(e)dnomu Lab₁ Hum N₁ N₂

³⁸⁹ sudiju | sudii Lab₁ Hum Mosc sud'cu N₁

³⁹⁰ gl(agol)juče | rekuče Lab₁ Hum N₁ N₂

³⁹¹ s(ve)t(o)mu | s(ve)tu N₂

³⁹² zap(o)v(ê)daeši | zadêvaeši Lab₁ Hum N₁ N₂

³⁹³ tvoriti | *om.* Lab₁ Hum N₁ N₂. *Završava tekst u Brib.*

³⁹⁴ d'va | · ĩ· Lab₁ Mosc Dab

³⁹⁵ p(o)nê | *om.* Mosc

³⁹⁶ na | нь Lab₁ N₁

³⁹⁷ ne | *om.* N₂

³⁹⁸ prestaêše | prêstaêše Lab₁ *om.* N₂

³⁹⁹ vsagda | prisno Lab₁ Mosc N₁ Dab *om.* N₂

⁴⁰⁰ uče | učaše N₂

⁴⁰¹ ljudi | *add.* pov(e)lê imъ Dab

⁴⁰² im(e)ni | imenê Lab₁

⁴⁰³ h(гъsto)vi | h(гъsto)vê Lab₁ N₁

⁴⁰⁴ utvrĵae | utvr'žda Lab₁ Mosc N₁ utvrždaše Hum Dab utvr'ždae N₂

⁴⁰⁵ T(ь)gda | Togda Hum Tagda Dab

⁴⁰⁶ Egead' | Egeatъ Lab₁ Hum Mosc N₁ Dab N₂

⁴⁰⁷ uboê | uboêv' Lab₁ N₂

⁴⁰⁸ se | vse Hum N₁

⁴⁰⁹ p(o)v(e)lê | ide Lab₁ Hum N₁ N₂

⁴¹⁰ s | *om.* Hum

⁴¹¹ kr(i)ža | *om.* Hum *add.* sego Mosc

⁴¹² r(u)ki | *add.* svoe sneti i Lab₁ N₁ N₂ ruke Mosc

⁴¹³ pltoêd'ci | pltoêtci N₂

⁴¹⁴ sneti | doseči Lab₁ N₁ N₂

⁴¹⁵ ne | *om.* Lab₁ Mosc N₁ N₂

⁴¹⁶ S(ve)ti že Andrêi vz(a)pi gl(a)s(o)mъ gl(agol)e | Tъgda veliemъ gl(a)s(o)mъ vzapi s(ve)ti An'drêi reki Lab₁ Tъgda veliemъ gl(a)s(o)mъ vzv(a)pi s(ve)ti An'drêi gl(agol)e Hum I tagda veliemъ gl(a)s(o)mъ vzapi s(ve)ti An'drêi gl(agol)e N₁ N₂

Andrêi vz(a)pi gl(a)s(o)mь⁴¹⁷ gl(agol)e · G(ospod)i sp(a)se⁴¹⁸ h(rь-
st)e⁴¹⁹ naučit(e)lju⁴²⁰ bl(a)gi p(o)v(e)l(i) mi ne sneti⁴²¹ se s kr(i)ža sego
· prie⁴²² neže primiši⁴²³ d(u)hь moi · Se že emu r(e)kšu s(vê)тъ veli obi-
de⁴²⁴ i s n(e)b(e)se êk(o)⁴²⁵ v(i)dêti⁴²⁶ i vsêmь⁴²⁷ sučimь tu⁴²⁸ · i ob'⁴²⁹
f. 73d nem' preb||i⁴³⁰ êk(o) do⁴³¹ polu⁴³² časa · I abie obhodeču⁴³³ s(vê)tu ·
vzide⁴³⁴ s' s(vê)tom k' g(ospodo)vê⁴³⁵ reki · V rucê⁴³⁶ tvoi g(ospod)i
predaju d(u)hь moi · **15** T(ь)gda⁴³⁷ Egeadь⁴³⁸ nudimi⁴³⁹ truê⁴⁴⁰ se iz-
daše Strstoklit⁴⁴¹ že br(a)тъ ego drže t(ê)lo⁴⁴² ap(usto)le izb(a)v(i) se
napasti toe⁴⁴³ semrtnoe⁴⁴⁴ · Po sih že Maksimila et(e)ra b(o)žîê rabina
vzamši⁴⁴⁵ t(ê)lo ap(usto)le · i va <u>nšêmь mêtê⁴⁴⁶ · s rizami⁴⁴⁷ i s'⁴⁴⁸

⁴¹⁷ gl(a)s(o)mь | *add.* veliêmь Mosc veliimь Dab

⁴¹⁸ sp(a)se h(rьst)e | Is(u)h(rьst)e N₂

⁴¹⁹ h(rьst)e | *om.* Hum

⁴²⁰ naučit(e)lju | učitelju Lab₁ Hum N₁ N₂

⁴²¹ sneti | snesti Dab

⁴²² prie | prêe Lab₁ N₁ N₂ prêžde Hum

⁴²³ primiši | primeši Lab₁ N₁ N₂

⁴²⁴ obide | obidê Mosc

⁴²⁵ êk(o) | *om.* Lab₁ N₁ N₂

⁴²⁶ v(i)dêti | videčimь Lab₁ Hum N₁ videte Dab videmь N₂

⁴²⁷ vsêmь | v'simь Mosc

⁴²⁸ tu | ondê Mosc Dab

⁴²⁹ ob' | o Lab₁ Hum N₁ N₂

⁴³⁰ prebi | preb(i)si Lab₁ Hum prebistь N₁ N₂

⁴³¹ do | *om.* Hum Dab N₂

⁴³² polu | polь Lab₁ Mosc N₁ Dab N₂

⁴³³ obhodeču | ohodeču Lab₁ Hum Mosc N₁ Dab N₂

⁴³⁴ vzide | izide Lab₁ Hum Mosc N₁ Dab N₂

⁴³⁵ g(ospodo)vê | b(ogu) Lab₁ g(ospod)u b(og)u Hum N₁ N₂

⁴³⁶ rucê | ruci Dab N₂

⁴³⁷ T(ь)gda | *om.* Lab₁ Hum Tagda Mosc Dab N₂

⁴³⁸ Egeadь | Egeat' *add.* abie priêmь d(u)hь zalî Lab₁ Hum Mosc N₁ N₂ Egeatь Dab

⁴³⁹ nudimi | nuždami Hum

⁴⁴⁰ truê | truždae Lab₁ Mosc N₁ Dab N₂

⁴⁴¹ Strstoklit | Stratok'lit Lab₁ Mosc Strastoklit N₁ Hum Dab S'tras'tolik' N₂

⁴⁴² t(ê)lo | têle Lab₁

⁴⁴³ toe | tožde Hum

⁴⁴⁴ semrtnoe | semrtnie Hum

⁴⁴⁵ vzamši | v'ze Lab₁ Hum N₁ Dab N₂

⁴⁴⁶ mêtê | mesti Dab mestê N₂

⁴⁴⁷ rizami | *om.* Lab₁ Hum N₁ N₂

⁴⁴⁸ s | *om.* Lab₁

aromatami⁴⁴⁹ čas'tno⁴⁵⁰ položi⁴⁵¹ e · Strah že t(a)кь postiže⁴⁵² vsêhъ⁴⁵³
 da⁴⁵⁴ ni⁴⁵⁵ ed(i)nogo⁴⁵⁶ ot nihъ ne⁴⁵⁷ ostavi · otnudъ⁴⁵⁸ nevêr(o)v(a)ti⁴⁵⁹
 na vsi v(ê)r(o)v(a)še v'⁴⁶⁰ g(ospod)ь sp(a)sъ H(rъst)ь · eg(o)že pr(o)-
 p(o)v(ê)dê⁴⁶¹ imъ An'drêi⁴⁶² em(u)že e(stъ) sl(a)va i država v'⁴⁶³ v(ê)ki
 v(ê)кь am(e)нъ ·

IZVORI

- Bar – *Baromićev brevijar*, Venecija 1493, Zagreb, NSK, sign. R I-16°-1.
 Brib – *Bribirski brevijar*, 1470, Zagreb, Arhiv HAZU, sign. III b 6.
 Broz – *Brozićev brevijar*, Venecija 1561, Zagreb, Knjižnica HAZU, sign. R 783.
 Dab – *Dabarski brevijar*, 1486, Zagreb, Arhiv HAZU, sign. III c 21.
 Hum – *Humski brevijar*, poč. 15. st., Zagreb, NSK, sign. R 4067.
 Lab₁ – 1. *Ljubljanski brevijar*, 14. st., Ljubljana, NUK, sign. Ms 161 (stara sign. C 161a/2).
 Lab₂ – 2. *Ljubljanski brevijar*, 15. st., Ljubljana, NUK, sign. Ms 163 (stara sign. C 163a/2).
 Mavr – *Mavrov brevijar*, 1460, Zagreb, NSK, sign. R 7822.
 Mosc – *Moskovski brevijar*, c. 1442-1443, Moskva, Rossijskaja gosudarstvennaja biblioteka, Zbirka Sevastyanov, sign. Fond 270, 51.
 MR₁₆₁ – *Metropolitanski brevijar*, 1442, Zagreb, Metropolitanska knjižnica, sign. MR 161.
 N₁ – 1. *novljanski brevijar*, 1459, Novi Vinodolski, Župni ured.
 N₂ – 2. *novljanski brevijar*, 1495, Novi Vinodolski, Župni ured.
 Oxf – *Oxfordski brevijar-misal*, 14. st., Oxford, Bodleian Library, sign. Ms. Canon. Lit. 172.

⁴⁴⁹ aromatami | *add.* pomazavši Lab₁ Hum N₁ N₂ ramatami (!) Dab

⁴⁵⁰ čas'tno | *om.* Lab₁ Mosc N₁ Dab N₂

⁴⁵¹ položi | *pogrêbe* Dab

⁴⁵² postiže | *postižde* N₂

⁴⁵³ vsêhъ | vse Lab₁ Hum N₁ Mosc Dab N₂

⁴⁵⁴ da | êk(o) Lab₁ N₁ *prae.* êko N₂

⁴⁵⁵ ni | *om.* Mosc

⁴⁵⁶ ed(i)nogo | ed(i)нъ Lab₁ N₁

⁴⁵⁷ ne | *om.* N₁

⁴⁵⁸ otnudъ | *om.* Lab₁ Hum N₁ N₂

⁴⁵⁹ nevêr(o)v(a)ti | vêrovati Lab₁ neverovati Mosc Dab N₂

⁴⁶⁰ v' | *om.* Lab₁ ta Mosc

⁴⁶¹ pr(o)p(o)v(ê)dê | prop(o)v(ê)da Dab propovêdъ N₂

⁴⁶² An'drêi | *prae.* b(la)ž(e)ni Lab₁ N₂

⁴⁶³ v | *add.* vse Lab₁ Hum N₁ Dab va *add.* vse N₂

- Pm – *Pašmanski brevijar*, dr. pol. 14. i 15. st., Zagreb, Arhiv HAZU, sign. III b 10.
- PtBr – *Prvotisak brevijara*, 1491, Venecija, Biblioteca nazionale Marciana, Breviario glagolitico, sign. Inc. 1235.
- SP – *Brevijar Arhiva sv. Petra u Rimu*, 15. st., Rim, Bibl. Apostolica Vaticana, sign. Cap. S. Pietro, D215.
- Vat₆ – vatikanski brevijar *Illirico 6*, sredina 14. st., Rim, Bibl. Apostolica Vaticana, sign. Borg. illir. 6.
- Vat₁₀ – vatikanski brevijar *Illirico 10*, 1485, Rim, Bibl. Apostolica Vaticana, sign. Borg. illir. 10.
- Vat₁₉ – vatikanski brevijar *Vat. Slav. 19*, 1465, Rim, Bibl. Apostolica Vaticana, sign. Vat. Slav. 19.

LITERATURA

- AURENHAMMER, A. (ur.). 1959. *Lexikon der christlichen Ikonographie*, s. v. Andreas, Apostel, Hl. und Märtyrer. Wien: Brüder Hollinek, 132-138.
- BADURINA-STIPČEVIĆ, V. 2006. *Knjige o Makabejcima* u hrvatskoglagoljskoj književnosti: *Prva knjiga o Makabejcima* u hrvatskoglagoljskim brevijarima. *Slovo* 54-55: 5-126.
- Bibliotheca Hagiographica Latina antiquae et mediae aetatis I (=Subsidia hagiographica, 6)*. 1898. Bruxelles: Ediderunt Socii Bollandiani.
- BONNET, M. 1894. La passion de l' Apôtre André en quelle langue a-t-elle été écrite? *Byzantinische Zeitschrift* 3: 458-469.
- BONNET, M. 1959. (1898¹). *Acta apostolorum apocrypha II*. Hildesheim: Georg Olms Verlagsbuchhandlung.
- BREMMER, J. N. (ed.). 2000. *The Apocryphal Acts of Andrew*. Leuven: Peeters.
- ČERMÁK, V. 2001. *Starozákonní mudroslovné knihy v charvátskohlaholských breviářích. (Textologická analýza Proverbii)*. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav slavistických a východoevropských studií, (rukopisna disertacija).
- DUS, J. A. (ur.). 2003. *Příběhy apoštolů. Novozákonní apokryfy II*. Vyšehrad-Praha: Centrum biblických studií Akademie věd České republiky a Univerzity Karlovy v Praze.
- FALIŠEVAC, D. 1980. *Hrvatska srednjovjekovna proza*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo.
- FLAMION, J. 1911. *Les Actes apocryphes de l' Apôtre André (Recueil de travaux publiés par les membres des conférences d'histoire et de philologie, 33)*. Louvain: Bureaux du Recueil.
- GEERARD, M. 1992. *Clavis apocryphorum Novi testamenti*. Turnhout: Brepols.
- GORDINI, G. D. 1961. Andrea, apostolo, santo. *Bibliotheca sanctorum I*, 1094-1100.

- GRABAR, B. 1967. Apokrifna Djela apostolska u hrvatskoglagoljskoj literaturi. 1. Djela Andrije i Mateja u gradu ljudoždera. 2. Djela apostola Petra i Andrije. *Radovi Staroslavenskog instituta* 6: 109-208.
- HENNECKE, E.; W. SCHNEEMELCHER. 1964. *Neutestamentliche Apokryphen in deutscher Übersetzung, II*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 270-297.
- HERCIGONJA, E. 1975. *Srednjovjekovna književnost. Povijest hrvatske književnosti, II*. Zagreb: Liber i Mladost.
- HERCIGONJA, E. 2006. *Tropismena i trojezična kultura hrvatskoga srednjovjekovlja*. Zagreb: Matica hrvatska.
- IVŠIĆ, S. 1930. Sredovječna hrvatska glagolska književnost. *Sveslavenski zbornik*. Zagreb: Zajednica slavenskih društava.
- JEŽIĆ, S. 1993. (prema 1. izdanju iz 1944.). *Hrvatska književnost od početka do danas, 1100-1941*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- KOMBOL, M. 1961. *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*. Zagreb: Matica hrvatska.
- PETROVIĆ, I. 2000. Hrvatska i europska hagiografija. E. Hercigonja (ur.). *Hrvatska i Europa, Kultura, znanost i umjetnost, sv. II: Srednji vijek i renesansa (XIII-XVI. stoljeće)*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga, 321-347.
- PETROVIĆ, I. 2002. Apostolske pasije u hrvatskoj glagoljskoj književnosti srednjega vijeka. *Glagoljica i hrvatski glagolizam. Međunarodni znanstveni skup povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta (Zagreb-Krk, 2.-6. listopada 2002.)*. Sažetci, 40.
- PETROVIĆ, I. 2004. Djela apostola Ivana (Acta Iohannis) u hrvatskoj glagoljskoj književnosti srednjega vijeka. M.-A. Dürriegl, M. Mihaljević, F. Velčić (ur.), *Glagoljica i hrvatski glagolizam: Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa povodom 100. obljetnice Staroslavenske akademije i 50. obljetnice Staroslavenskog instituta (Zagreb-Krk, 2.-6. listopada 2002.)*. Zagreb -Krk: Staroslavenski institut i Krčka biskupija, 199-227.
- PRIEUR, J.-M. 1989. *Acta Andreae, I-II*, (=Corpus Christianorum, Series Apocryphorum 5-6). Turnhout: Brepols.
- SAMBUNJAK, S. 2001. *Tkonski zbornik: hrvatskoglagoljski tekstovi iz 16. stoljeća*. Tkon: Općina Tkon.
- SANTOS OTERO, A. de. 1978-1981. *Die handschriftliche Überlieferung der alt-slavischen Apokryphen, I-II*. Berlin-New York: De Gruyter.
- SANTOS OTERO, A. de. 1992. Acta Andreae. Praefatio-Commentarius-Textus, cura Jean-Marc Prieur [Corpus Christianorum/Series apocryphorum, t. 5-6], Brepols, Turnhout 1989, XXVI, 848 S. *Zeitschrift für Kirchengeschichte* 103: 122-128.
- STROHAL, R. 1917. *Stare hrvatske apokrifne priče i legende*. Bjelovar: Lav. Weiss.

- ŠTEFANIĆ, Vj. 1969. *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije I*. Zagreb: JAZU.
- ŠTEFANIĆ, Vj. 1970. *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije II*. Zagreb: JAZU.
- ŠTEFANIĆ, Vj. i sur. 1969. *Hrvatska književnost srednjega vijeka. Pet stoljeća hrvatske književnosti, I*. Zagreb: Zora i Matica hrvatska.
- TANDARIĆ, J. L. 1993. *Hrvatskoglagoljska liturgijska književnost. Rasprave i prinosi*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost i Provincijalat franjevacu trećoredaca.
- VAJS, J. 1910. *Nejstarši breviář chrvatsko-hlaholský*. Praha: KČSN.
- VINOGRADOV, A. Ju. (ed.). 2005. *Grečeskie predanija o sv. apostole Andree. Tom 1, Žitija*. (Biblioteka »Hristianskogo Vostoka«, 3). S. Peterburg: Izdaltel'stvo S.-Peterburgskogo Universiteta.
- WHATLEY, E. (ed.). 2004. The Martyrdom of St. Andrew in the South English Legendary (c. 1270-80): Introduction. *Saints' Lives in Middle English Collections*. Kalamazoo, Michigan: Medieval Institute Publications.

Summary

THE CROATIAN GLAGOLITIC PASSION OF ST. ANDREW THE APOSTLE

In addition to the apocryphal acts of the apostle Andrew, *The Acts of Andrew and Mathew in the Cannibal City* and *The Acts of Peter and Andrew*, the apocryphal passion of St. Andrew the Apostle can also be found in the Croatian medieval literature. *The Passion of St. Andrew the Apostle* is an Office reading on November 30, the Saint's feast day, in the Proper of the Saints in nineteen Croatian Glagolitic breviaries from the 14th to the mid 16th century. The Glagolitic Passion is a translation of the Latin text *Epistula presbyterorum et diaconorum Achaiae* (BHL 428) from the 6th century. Although the breviary texts do not completely follow the Latin passion and some chapters are considerably shortened, the Glagolitic passion contains the main parts of the story about St. Andrew's martyrdom. The length and the characteristics of the Glagolitic passion texts differ. A close similarity with the Latin passion manuscript *Parisiacus 11750* from the 11th century (the Bonnet edition) is identified. The Croatian Glagolitic *Passion of St. Andrew the Apostle* from the Vatican Breviary Illirico 6, from the year 1379, is published in the Latin alphabet transliteration with the text variants from all other breviaries.

Key words: Passion of St. Andrew the Apostle, Passio sancti Andreae apostoli, Epistula presbyterorum et diaconorum Achaiae (BHL 428), Croatian Glagolitic apocrypha

Translated by Marica Čunčić

Prikazani rezultati proizašli su iz znanstvenoga projekta »Hrvatska i europska književnost srednjega vijeka«, provođenoga uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske.

Izvorni znanstveni članak

Autor: Vesna Badurina-Stipčević

Staroslavenski institut

Demetrova 11

HR-10000 Zagreb

Primljen: 17. XI. 2009.

Prihvaćen: 18. III. 2010.